

Karlova universita
Filosoficko-historická fakulta

Z Á P I S K Y

KATEDRY ČESKOSLOVENSKÝCH DĚJIN
A ARCHIVNÍHO STUDIA

Č.1.

Praha 1956

V ZÁPISCÍCH, jejichž první sešit odevzdáváme do rukou čtenářů, bude katedra československých dějin a archivního studia na filosoficko-historické fakultě Karlovy university zaznamenávat své pracovní výsledky a seznamovat širší odborné kruhy se svou vědecko-výzkumnou i pedagogickou činností. Hlavním úkolem katedry je odborná výchova budoucích vědeckých, archivních, musejních a osvětových pracovníků i středoškolských a vysokoškolských učitelských sil. Universitní studium má nejen dát všem posluchačům soustavné odborné vědomosti, nýbrž má i v každém z nich rozvíjet jiskru zájmu o samostatnou, tvořivou vědeckou práci. I ti z posluchačů, kteří nespátřují těžiště svého budoucího povolání v činnosti badatelské, mohou přispívat k vědeckému poznávání naší národní minulosti, odnesou-li si z vysokoškolských studií zájem o řešení dosud neobjasněných otázek našich dějin a základní znalosti metod historické práce. Klademe proto zvláštní důraz na to, aby si všichni posluchači nejen osvojili v seminárních cvičeních techniku dějezpytného řemesla, nýbrž aby i okusili radost a zadostiučinění z výsledků samostatného pramenného bádání.

Vědecko - výzkumná práce katedry se soustřeďuje na několik kolektivních úkolů, jež jsou schváleny ministerstvem školství a pojaty do plánu vědecko - výzkumných úkolů vysokých škol. Členové katedry, pracující v oboru pomocných věd historických, připravují soupis městských knih v Čechách do roku 1526 a edici statut Karlovy university. Na úseku starších československých dějin pracuje několik členů katedry na monografických studiích k dě-

jinám vývoje výrobních sil, výrobních vztahů a třídních bojů v Čechách v období pozdního feudalismu. A konečně pracovní skupina pro období novějších československých dějin chystá ve spolupráci s členy historické katedry Vysoké školy pedagogické v Bratislavě druhý díl chrestomatie k československým dějinám /období 1781-1918/. Kromě těchto kolektivních úkolů zpracovávají někteří členové katedry individuálně i jiná témata, zejména kandidátské disertace z oboru našich novějších dějin.

Celkem se podílí na vědecké a pedagogické práci katedry 20 interních členů - 2 profesoři, 3 docenti, 4 odborní asistenti, 5 aspirantů a 6 asistentů. Pracovní plány dalších dvou aspirantů externích jsou rovněž přizpůsobeny vědecko - výzkumnému plánu katedry.

Z vědecké činnosti členů katedry i ze seminárních a diplomových prací posluchačů pramení mnohé nové poznatky a závěry, jež zasluhují, aby byly zveřejněny. V ZÁPISCÍCH budeme přinášet krátká sdělení o nových výsledcích pramenného studia, zhuštěné autoreferáty o pracích, odevzdaných do tisku, informace o plnění vytýčených vědecko-výzkumných úkolů, zprávy o fakultních vědeckých konferencích a o veřejných zasedáních katedry, seznamy diplomových prací, sylaby prací kandidátských, zprávy o pedagogické a vědecko - populární činnosti jednotlivých členů katedry a j. Domníváme se, že ZÁPISKY umožní rychlé zveřejňování nových vědeckých poznatků a přispějí k dalšímu rozvoji vědecko - výzkumné i pedagogické práce katedry a k lepší koordinaci našich úkolů s úkoly ostatních historických pracovišť vysokých škol i Československé akademie věd.

O t.zv. OTAKAROVSKÉM MĚSTSKÉM PRÁVU PRAŽSKÉM.

Otakarovské městske právo pražské je vzácná památka v německé řeči, kterou rozpoznal v starém právním rukopisu písaře Jana z poloviny 14.stol. v archivu města Brna /č.1/ Emil Franz Rössler, tehdy suplent civilního práva rakouského na pražské universitě. Bylo to jen několik měsíců po vyjítí jeho knihy *Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen und Mähren I.Band. Das Altprager Stadtrecht aus dem XIV.Jhdt /Praha 1845/*, a tento úspěch Rössler hned utvrdil vytištěním prame-
ne. Vložil jej do příloh k publikaci, která přinášela jeho přednášky *Ueber die Bedeutung und Behandlung der Geschichte des Rechts in Oesterreich. /Praha 1847/*. Rösslerovi byl už od starších dob povědom jiný rukopis z počátku 18.stol. cho-
vený v knihovně Národního musea /tehdy č.724/. Vznikl podle mínění Rösslera z předlohy asi 15.století a opatřil si jej jihlavský měšťan Marcus /viz nyní sign. VII.D 3, F.M. Bar-
toš, Soupis rukopisů Národního musea v Praze č. 2152/. Ale tento rukopis Rössler při edici, v níž památku rozdělil v články, nevezal k pomoci pro malé stáří a všeliká pochybení i odchylky, které však blíže neoznačil.

Rössler, vydávaje památku, dal jí právě název *König Otakars II. von Böhmen Altprager Stadtrecht* a připojil rok 1269, tak jak v textu nalezl a zdálo se mu nejvhodnějším. Při tom v krátkém úvodu, který edici předeslal, výslovně mluvil, že jde o listinu /Urkunde/ krále Otakara, a přijí-
mal, jako by se v ní mohl vidět projev legislativní čin-
nosti krále Přemysla II. dávajícího Praze sepsání práv.

Proti tomuto stanovisku Rösslerovu se vyslovil V.V.To-
mek v Dějepisu města Prahy /české vyd.1855/, str. 266 a d.,

německé vyd. 1856, str.301 a d./ . Soudil, že ta "velmi zajímavá památka německého práva u nás" je "zákoník na tehdejší dobu dosti úplný jak v trestním, tak civilním právu", ale nepokládal za prokázanou jeho "autentičnost". Tomkovi se památka zdála víc než podezřelou. Poukazoval, že se "výpověď", jako by to právo pocházelo od krále Otakara, čte ve starém nadpisu ve formě, která patrně nese všechny znaky práce neautentické. Upozorňoval, že památka je na začátku psána v rýmech, což v listinách nepřichází, a to mu právě bylo svědectvím, že to nejsou slova královské listiny, nýbrž že to je "soukromé poznamenání , sť na pravdě se zakládající nebo nic." Tomek na podporu svého mínění upozorňoval na tři chronologické údaje v památce zaznamenané a navzájem si odporující. První praví, že král vydal práva v tom roce, kdy byl korunován /1261/, druhý, že vyšla roku druhého po korunovaci /1262 nebo 1263/, třetí, že náleží do roku 1269. A tak Tomkovi "zákoník" připadal pouhou soukromou prací, jíž se mělo dostat "větší vážnosti přičtením slavnému králi, jenž tolik k rozmnožení měst v Čechách učinil."

Ale Tomek ještě dál pochyboval, zda to dílo vůbec podává pražské právo. Věděl, že se v "nadpisu" památky tak označuje, ale v práci samé nic mu nepřicházelo, co by se na Prahu vztahovalo, spíše mu připadalo, že se mluví o veškerém království a všechněch jeho městech bez rozdílu. Shleďoval tu tedy snahu o jednotnost městského práva, ale taková snaha neměla účinku. Vždyť snaha po jednotnosti městského práva podle Tomka byla v rozporu se stavem, že stejnosti práva nebylo v českých městech ani ve 13.století ani v několika potomních stoletích. Tím Tomek patrně chtěl říci, že v Otakarovském právu šlo jen o úmysl, který zůstal marný, nijak nepůsobil, a zvláště nijak nepůsobil v Praze, Tomkovi totiž nic pro Prahu neposkytlo srovnávání obsahu Otakarovského práva s "autentickými" nálezy staroměstskými 14.století, aby mohl spatřovat mezi nimi souvislost, naproti tomu se mu jevila příbuznost s nejstaršími právy brněnskými, krá-

lem Václavem I. r.1243 danými /iura originalia civitatis Brunensis/. Proto se Tomek domníval, že Otakarovské právo je nejspíš "nějaká pozdější amplifikace práva brněnského, ustanovená více pro samo Brno než pro jiné město". Tento názor mu potvrzoval, že se dílo zachovalo v rukopisu městského archivu brněnského a že jediný známý opis souvisí se sousedem jihlavským. Tomek připojil i úsudek, že "Pražanství" díla může záležet na mylném čtení, že opisovači mohli pochybit, čtouce v předloze místo der purger recht ne- správně der Prager recht. A Tomek ještě dodal, že ani uzavření a zhotovení psaného městského práva pro Prahu z r.1341 nemá zmínky o starším psaném právu, a že se v něm tak mluví, jako by žádného takového práva nebylo, že není možné, aby Otakarovské právo, kdyby pro Prahu platilo, tak záhy upadlo v zapomenutí. Pro ty všechny okolnosti Tomek Otakarovského práva v Dějepisú města Prahy jako pramene historického nepoužil. Napsal: "Zdálo se mně, i kdybych se mýlil, menší chybou spokojiti se se skromnými zprávami autentickými než vyložiti látku hojnou, která by sem naskrze nenáležela".

Je patrné, že Tomek měl Otakarovské právo za falsum, které bylo napsáno později po době Přemysla Otakara II., a nehleděl k jiné možnosti. Je až s podivem, že Tomek při svých úvahách nepřipadl na myšlenku, že jde o právní knihu. Vždyť povahu a význam právních knih středověkých už r.1837 objasnil C.G. Homeyer /Verzeichniss deutscher Rechtsbücher des Mittelalters/ a vyložil, že právní knihy /Rechtsbücher/ jsou, byť soukromá díla, zpracování platného práva.

Ale ani po Tomkovi se hned nepřišlo na pravé. Byl to nejprve Bischoff /v Oesterreichische Blätter für Litteratur und Kunst 1857, Nr.3/, jenž stavě se proti některým názorům Tomkovým, zejména hájil pražského původu Otakarovského práva. Ukazoval, že Otakarovské právo je rozdílné od brněnského práva a o ně se neopírá, nýbrž se shoduje s právem pražským a pro Prahu je určeno. A také proti tomu vystoupil ,

aby se Otakarovské právo pokládalo za falsum. Řekl, že pokus o klam byl by býval zcela neobratný, a nikdo by se jím nedal oklamat. Ale jinak souhlasil, že Otakarovské právo není oficiální produkt, nýbrž soukromé zpracování. Takto Otakarovské právo i jiní pojímali, ale jako u Bischoffa, ani u nich nebylo užito přesné terminologie. J.A. Tomaschek v *Deutsches Recht in Oesterreich im XIII.Jhdt.* /Wien 1859, str. 96 a d./, drže se celkem svých předchůdců, měl Otakarovské právo za záhadné a měl rozpaky, jak ho upotřebit jako pramene právní historie. A při charakteristice památky uznal, že je to jakési sestavení právních ustanovení vzatých z výroků pražských kmetů, z městských práv brněnských z r.1243, z městského práva jihlavského i práv babenberských s přijetím některých článků ze Saského zrcadla přeložených do hornoněmčiny. Složení Otakarovského práva měl za soukromou práci, která byla sepsána koncem 13.stol. nebo za krále Jana a kterou, ač nechtěl vyslovit konečný úsudek, nebyl neochoten přiřknout Praze, kde se stýkala různá práva. Také O.Stobbe /*Geschichte der deutschen Rechtsquellen* I.1860, str.523/ přidržel se názoru o soukromém původu díla, o němž však i pověděl: "Doch kann die Urkunde immerhin für Prag bestimmt gewesen sein und Brüner Recht mit anderen Rechtsätzen verarbeitet haben". Nehledí-li se k Ottokaru Lorenzovi /*Deutsche Geschichte* I.1863, str. 356 a d./, jenž odmítl povahu privilegia a rovněž přijal mínění, že jde o soukromou práci, lze připomenout knížku Jaromíra J. Haněla O vlivu práva německého v Čechách a na Moravě /V Praze 1874, str.31 a d./. Co ji vyznačuje je přesvědčení, že Otakarovské právo je právo Menšího města pražského, má povahu právní knihy a že aspoň jádro tohoto práva od Otakara může pocházet. Jestliže Haněl památku spojil s Menším městem pražským, učinil to s tím důvodem, že Otakarovské právo možno připočítat "k těm právům městským", kteréž v právu města Magdeburga společný původ svůj mají." Ale tento zvláštní názor nedošel vůbec ohlasu v další literatuře. Nejprve potom

přišla rozprava Otakarovskému právu věnovaná v studii Ludwiga Kinda, König Ottokars II. von Böhmen Altprager Stadtrecht /Jahres-Bericht der Lese- und Redehalle der deutschen Studenten, Prag 1880/.

Kind v podstatě vyšel od Bischoffa, ale jeho vývody rozšířil a doplnil. Zvláště dokazoval, že Otakarovské právo nemá závislost na brněnském právu a z něho není vyvozeno, nýbrž se shoduje s právem pražským a pro Prahu bylo pořízeno. Zejména pak Kind, jenž připomínal i jednotnost základních zásad ve všelikých právech městských a připouštěl možnost širší platnosti pražského práva při funkci Prahy jako vrchní stolice soudní, podrobným rozбором objasnil souvislost Otakarovského práva s pražským právem 14. století a pokusil se o stanovení zdrojů, z nichž čerpalo. Ve svých úvahách však přecházel rozpory v časových údajích, které přicházejí v Otakarovském právu, zato se jako dříve Bischoff bránil tomu, aby památka byla počítána za falsum. Ale Kind si uvědomoval i tu okolnost, že v pozdějším právu pražském není zmínky o nějakém starším psaném právu, a nepřipouštěl, že by bylo bývalo možné, aby se zapomnělo na právo pocházející od krále Přemysla Otakara. A tak měl pochybnost, lze-li myslit na královský původ toho "zákoníka", ba lze-li myslit na zákonnou moc /Gesetzkraft/. Proto uzavíral, vycházející od Tomka i Bischoffa, že Otakarovské právo je soukromé zpracování, a jeho spisovatel nebo pozdější opisovač pro zvýšení autority že dal v čelo slavné jméno Otakarovo. Památku však Kind kladl do druhé poloviny 13. stol., to stáří mu potvrzovala i její německá řeč.

Kind ve své stati několikrát užil termínu Rechtsbuch, ale jindy Gesetzbuch. Je vidět nepřesnost, Kind také při posuzování Otakarovského práva nic nevyvodil, co by mu mohlo být měřítkem. Byla to chyba, tím větší, že se nadlouho o Otakarovské právo nikdo plněji nestaral. Jaromír Čelekovský v Povšechných českých dějinách právních /v Ottově Slovníku naučném sv.VI.1893/ ani Otakarovské právo neuvedl mezi pra-

meny práva městského, a tek až Hermenegild Jireček rozhojnil vědomosti. Nalezl nový rukopis s Otakarovským právem ve dvorské knihovně ve Vídni /sign, Suppl.2051, pap.kod.14.446 náležející počátku 15.stol., a shledal, že rukopis Národního musea v Praze je v podstatě jeho opis. Mladší kodex vídeňský vykazoval tedy některé rozdíly od nejstaršího rukopisu brněnského, chyběly v něm nejen úvodní artikule a ještě 17 jiných, nýbrž se ukazovaly i všelike odchyly. Jireček vídeňské znění vydal v Codex iuris Bohemici. Tomi II.pars I continens monumenta iuris municipalis saeculi XIV. /Pragae 1898/ a v krátkém úvodu zejména si položil otázku, zda t.zv Otakarovské právo je opravdu městské právo pražské. A tu upozornil, že má-li v brněnském kodexu nadpis - tak cituje *Hy hebin sich an des kunigez Ottackers recht, das ir herren scheppfin, ritter und hern, knechte, kaufleute, und bewleut wi man sy bedeute*, v rukopisu vídeňském nadpis zní: *Diese recht hat kunig Ottokarus gesezt uber alle in Behemen lande. Proto nedbal, že se v brněnském kodexu ještě čte: Hi he bit sich an der Prager recht, daz kunie Ottacker gegeben ha und bestetigit hat...*, to nemělo pro něho význam, protože podle něho "contextus monumenti minime habet jura civium se civitatis Pragensis". Král - tak Jireček napsal - měl mítí zavázány zákony všechny obyvatele země České. A tak Jireček vyslovil domnění, že Otakarovské právo je obecné právo české, a vyslovil i možnost, že je to produkt kodifikačních snah Přemysla Otakara II. A poněvadž známá zpráva Beneše Minority vyprevuje o tom, jak se v postě roku 1272 král Přemysl na hrádku Křivoklátu oddal poradám, při nichž vybíral z práva magdeburského i z práv jiných zemí a krajin nejlepší zásady, jež se jemu a jeho věrným zamlouvaly, a jimi chtěl právo ve svém království upravití a utvrdití, práva chatrná a neužitečná zavrhuje a špatné zvyklosti v lepší obraceje, nabytí přesvědčení, že Otakarovské právo bylo výsledkem takových úvah. To by ovšem dodávalo Otakarovskému právu oficielního rázu a mohlo by potvrzovat představy o promyšleném

zákonodárném programu králově. Jenže Jirečkův výklad nedošel přijetí, ačkoliv se autor k věci vrátil v knize Právníký život v Čechách a na Moravě /Praha-Brno 1903, str.36 a d./. Tu zase opakoval, že Otakarovské právo bylo právo ustanovené pro celé království. Ale přec zmírnil jistotu svého mínění. Dodal: "Připomenouti sluší, že ve XIV. věku, ze kterého patrně procházejí první opisy zákoníku, brněnský i vídeňský, rádi připisovali zákoníky Králi Otakarovi..., a z toho století pochází také vzpomínka v kronice Františka kanovníka, že Přemysl "fuit rei publicae sedulus instaurator, leges condidit et populum suum iustitiae regulis illustravit". Vzdal se tak Jireček these, že Otakarovské právo bylo oficiální dílo?

Je patrné, že se otázka Otakarovského práva spíše stávala nejasnější, než aby se přicházelo k určitosti. A k její komplikaci mohly přispět i takové věty, jako se čte v učebnici Richarda Schrödera Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte, že "t.zv. staropražské právo statutární z r.1269 je soukromá práce německá z konce 13.století nebo z počátku 14.století, hlavně sepsaná podle jihlavského a brněnského práva, Saského zrcadla a starších domácích právních výroků."

Ten stav nejistoty v otázce práva Otakarovského - Tomek v Dějepisu města Prahy I./2.vyd. v Praze 1892, str. 279/ jen zeslabil soud, že Otakarovské právo podává brněnské právo, a spíše přijímal, že bylo pro všechna města míněno - dal popud Adolfu Zychovi, aby se jí podrobněji zabýval v knize Prag. Ein Beitrag zur Rechtsgeschichte Böhmens im Beginn der Kolonisationszeit /Prag 1912, str. 217 a d./. Naznačil neúplně vývoj studií o Otakarovském právu a ukázal, že se většinou přijímá soukromý původ památky, jakož se její sepsání klade spíše do konce 13. století nebo na počátek 14.století. Sám se však předem vzdal možnosti s jistotou prokázat pražské příslušenství pramene, jeho vznik a stáří, nestačily pro to opěrné body, které si shledal. Sice stručně popsal zachované rukopisy a naznačil jejich poměr, zmínil se o edicích

a provedl opravy některých chyb. Jinak Zycha přihlédl k tomu, že v brněnském rukopisu předcházejí úvodní články všeobecného obsahu, které ve vídeňském kodexu /a také v pražském musejním/ chybějí. Již z toho Zycha uvažoval, že rozšiřující úvod není původní; a protože v něm je poukaz o zákonodárné činnosti Přemysla Otakara II. a používá se i rýmované prosy, která jinak v textu nepřichází, pokládal to za ozdobu písaře, který se dopustil chyby v časovém údaji o vzniku památky. A tak Zycha uzavřel, že pro mínění, jako by šlo o zákon nebo návrh zákona krále Přemysla Otakara, mluví jen ta okolnost, že královo jméno je předesláno ve všech opisech, ale v tom neviděl dostatečné ověření. Jinak Zycha připouštěl, že Otakarovské právo má určení jednak pro zemi Českou, jednak pro města, ale nepozoroval, že by šlo o výhradné právo pražské. A viděl v něm tendenci skladatele, všechen ráz památky byl mu potvrzením, že v něm není zvláštní právo městské, nýbrž obecné právo městské. Pro ten účel spisovatel přibral prý cizí prameny, ale vyšel od pražského práva. A jen do té míry měl Otakarovské právo za pramen pražského práva. Zycha dále vyvozoval z toho, jak se skladatel v rozsáhlé míře opřel o cizí práva, jak především použil Saského zrcadla, ale i práva brněnského a jihlavského /jihlavských handfestů/, že lze uznat jeho generalisující úmysl. Vždyť, jak se Zychovi zdálo, skoro žádný článek nebyl převzat beze změny - nejvíc se doslovně přejímalo Saské zrcadlo, z něhož nad 30 článků zemského práva méně zřetelně pocházelo - , ba zdání nezávislosti na cizích předlohách Otakarovskému právu dodalo významného rázu. Zycha dále pravil, že částečně je zřetelné připojení k obsahu, ale při tom se jeví samostatnost formy i rozvinutí myšlenky, částečně se spisovatel odchýlil od předlohy ve věci, a to ve větší, nebo menší míře, takže styk byl jen v základu /Ausgangspunkt/. Odporující právo prý bylo úmyslně přecházeno, ale odchylky nelze vysvětlovat naprostým přizpůsobením určitému městskému právu. Podle Zychy právě nápadná samostatnost na-

svědčuje jisté subjektivní podobě. Ještě Zycha připojil, že místy Otakarovské právo vystupuje nad pozitivní právo.

Zycha celkem tedy přijal, že městské právo pražské činí všeobecný základ Otakarovského práva, a při stanovisku vůči šlechtě, hledal jeho autora v měšťanských kruzích a nikde jinde než v hlavním městě. Autor při práci použil prý různých psaných pramenů, které jsou známé, ale také jiných, které jsou neznámé. Snad mu byly známé i některé záznamy z reformní činnosti Otakarovy, ovšem pokud v ni lze věřit vzhledem ke zprávě Beneše Minority. A právě podle těchto okolností - tak Zycha praví - mohl spisovatel Otakarovského práva některý čas po smrti krále Přemysla Otakara II. spojití jeho jméno se svým dílem. Ač Zycha i to připustil, že "sankcionování" národním zákonodárcem mohl být až nápad pozdějšího opisovače. Jak je vidět, Zycha by chtěl napsání památky klást ne toliko do doby Otakarovy, nýbrž i do doby po něm, ale ne později než do roku 1300.

Zycha se zevrubně věnoval zkoumání Otakarovského práva, ale, jak čekal, nedospěl ve všem k určitosti. Přesto jeho stať o Otakarovském právu možno nedlouho pokládat za poslední. Ti, kdo ještě později k Otakarovskému právu obrátili zřetel, přičinili některé poznámky nebo ho použili ve svých vědeckých potřebách. Jan Kapras v Právních dějinách zemí koruny České I. Právní prameny a vývoj právnictví /v Praze 1913, str.61/ zařadil Otakarovské právo do konce 13. století a pověděl, že je to sporná právní památka, v níž jedni spatřovali soukromou práci o pražském právu a H. Jireček v ní shledával zbytek zákonodárné činnosti Přemysla II. Jinak upozornil na úvahy Zychovy, jemu že Otakarovské právo připadá soukromou sbírkou založenou především na právu pražském, doplněnou ze zemského práva saského a z práva brněnského i jihlavského, která chce podat všeobecné právo městské. Jaromír Čelakovský, jenž popsal nejstarší právní rukopis brněnský /Časopis Národního musea LVI, 1882 v čl. O právních rukopi-

sech města Brna/ - na str. 503 má zmínku o Otakarovském právu s významnou korekturou edice Rösslerovy, pokud jde o datum v nadpisu - a jenž použil Otakarovského práva v Povšechných českých dějinách právních str. 596 pro historickou podrobnost, měl příležitost o něm se vyslovit v rozpravě o vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských /zvl. ot. ze Sborníku příspěvků k dějinám hlav.m.Prahy I.2 v Praze 1921/ str.5. Tam nepsal, že t.zv. Otakarovské právo z r. 1269 je komplikace ustanovení práva brněnského, jihlavského a magdeburského, již možno pokládat za první pokus o sepsání jakéhosi obecného práva městského pro všechna královská města v Čechách. Podle památky Čelakovský vypsál městské zřízení Starého města pražského. Jinak Čelakovský mluvil o právní knize, aniž však co vyvodil pro její vznik a povahu. V ten čas vyšel I. díl učebnice O. Peterky, *Rechtsgeschichte der Böhmischen Länder /Liberec 1923/*. Nepověděl nic nového /str. 166/ a vyslovil pochybnost, je-li název Otakarovského práva časově i věcně možný. Měl je za právní knihu z konce 13.stol., za literární zpracování, které vychází především z městského práva pražského a projevuje úmysl dát jednotné obecné právo těm městům, která nežila na právu magdeburském. Václav Novotný v *Českých dějinách I.4 /v Praze 1937, str 277 a d./* dotkl se otázky Otakarovského práva jen v poznámce, mluvě o "pokusu krále Přemysla o psané zákony". Postavil se proti mínění Jirečkovu, že by památka mohla být "výsledkem šetření, o němž mluví Beneš Minorita, a vyslovil se, že Otakarovské právo nanáleží do doby Přemyslovy, že vzniklo až asi koncem 13. stol.

Václav Novotný při tom připomněl i mé práce, které se věci dotýkaly. Neřešil jsem však v nich problém vzniku Otakarovského práva a stál jsem na stanovisku: T. zv. právo Otakarovské, jež asi tenkrát /koncem 13.stol./ bylo v Praze sepsáno, není oficiální pokus o kodifikaci práva a dovolává se nesprávně autority krále Přemysla II.; ale třebaš jeho původcem byla osoba soukromá, byly v něm zajisté vysloveny

ne pouhé návrhy, nýbrž podána i skutečně už platná pravidla a řády. A připojil jsem na důkaz pokročilosti toho práva v městském úsilí o rozšíření městské samosprávy některá upozornění. /Soud a rada v král. městech českých ve Sborníku věd právních a státních, roč. XXI, 1921, nyní Výbor rozprav a studií. Praha 1953, str. 242/.

Přehlíželi-li se, co o Otakarovském právu bylo napsáno, poznává se rozmanitost mínění. Je dána několika příčinami:

1. Stanoviska badatelů byla různá podle jejich přípravy a vědeckých potřeb, aniž někdo z nich Otakarovské právo podrobil pronikavému rozboru po stránce formální i věcné.

2. Zejména se chybovalo, že se Otakarovské právo, jak se zachovalo v brněnském rukopisu, pojímalo za celek, bez ohledu na to, jak Rössler v edici naznačil číslováním artikulů dvě části. Arci ani Rössler nepřistoupil k tomu, aby ty dvě části náležitým způsobem osvětlil.

3. Když se pojímání Otakarovského práva přiklonilo k thesi, že jde o soukromé zpracování, o právní knihu, nepomyslílo se, že třeba otázky jeho se týkající řešit v souvislosti s okolnostmi vzniku jiných právních knih a pod tím zorným úhlem odhadnout povahu oddílů i článků.

Za toho stavu je nutné t. zv. Otakarovským právem znovu se zaměstnávat, aby se s novými kritérii došlo blíže k pravdě.

Václav V o j t í š e k .

K OTÁZCE VZNIKU KRONIKY t. zv. KANOVNÍKA VYŠEHRADSKÉHO.

Jednou z důležitých otázek pro hodnocení pramenů vyprávěcí povahy je, zda byly psány současně či s časovým odstupem. Tuto otázku je nutno řešit i u kroniky prvního pokračovatele Kosmova, a také jí byla věnována v historické literatuře pozornost.

Palacký ve "Würdigung der alten böhmischen Geschichtschreiber" /str.39/ vyslovil názor, že "první pokračovatel Kosmův psal asi svoji kroniku téměř současně s událostmi." /Viz vydání Charvátovo "Dílo Františka Palackého" I.str. 109/. Palacký opíral svůj názor - ne dosti přesvědčivě - "kromě obsahu jeho díla vůbec" o zmínku v zápise k roku 1131, kde kronikář mluví o dvou hvězdách, které se objevily před jedenácti lety a o dostatku volného času k popsání tohoto jevu. Palacký se domníval, že by pozdější události neposkytly kronikáři tolik prázdna.

Toto místo má beze sporu velký význam pro řešení otázky, a proto se k němu vracejí všichni, kteří se tímto problémem zabývají. Kronikář říká: "De duabus stellis vobis, o Bohemi, ante XI annos memoratis, de ipsis postea nullo modo sermone meo aliquid explicare potui, quia diverse iban. Sed interim dum ab aliis negotiis penitus otior... Eclipsis lunae; sed parva pars remansit, donec tota impleta est". /FRB II. str. 213/.

Teige, který rozebral otázku hlouběji /VKČSN 1889/, došel k opačnému názoru než Palacký. Domníval se, že se zpráva o dvou hvězdách týká roku 1131, a kronika byla tedy psána po jedenácti letech v r. 1142. Teige to dokládá tím, že se kronikář - až na jedinou výjimku, kde v první větě kroniky navazoval na líčení Kosmovo - nikdy nevracel pod rok 1126. Za předpokladu, že kronika byla psána současně, vztahovala by

se zmínka o dvou hvězdách k roku 1120. Je také pravděpodobné, že by si tohoto zjevu všiml Kosmas, ten se však o ničem podobném nezmiňuje. Dále Teige poukázal na to, že dílo bylo pojato jako jeden celek, a také některá místa v kronice ukazují na pozdější vypsání událostí. Zvláště je to patrné ve zmínce o opatu Silvestrovi, kde slibuje, že v pozdějším vypravování ukáže, jak jeho volba trvala jen krátce: "Huius electio III Kal. Octobris facta est... electio sua breviter duravit, ut in sequentibus clarebit". /FRB II. str. 231/. Zmínku o prázdnou od jiných věcí vysvětluje Teige tím, že kronikář jako horlivý stranník Soběslavův byl asi po jeho smrti zbaven úřadu nebo ho sám opustil, a měl proto dosti času k psaní kroniky.

Bachmann v práci "Beiträge zu Böhmens Geschichte und Geschichtsquellen" /MIÖG XXI, str. 227/ se vrátil k názoru Palackého. Proti tomuto názoru vystoupil Novotný v práci "Studien zur Quellenkunde Böhmens" /MIÖG/ XXIV, / a "Zur böhmischen Quellenkunde" /VKČSN 1907/. Novotný se postavil na stanovisko Teigeno, připouštěl však, že kronika byla psána do roku 1130 současně, od roku 1131 po jedenácti letech. Domnívám se však, že tento názor nelze bezpečně prokázat.

Při zkoumání otázky byla uvedenými historiky věnována hlavní pozornost zprávě o dvou hvězdách z r. 1131. Nechyběly ani pokusy řešit otázku za pomoci astronomie /Bachmann: "Der erste Fortsetzer des Cosmas" - ZGMS X, str. 322-323 ; Novotný: "Zur böhmischen Quellenkunde", VKČSN 1907, str. 89 n./ . Avšak Bachmann i Novotný soustředili pozornost právě jen na uvedené hvězdy, jejichž identifikaci bude sotva kdy možno prokázat. Pokusila jsem se zjistit, o kterém zatmění měsíce kronikář mluví současně se zprávou o již zmíněných dvou hvězdách. V obou sporných letech, tedy v roce 1120 i 1131 proběhla dvě zatmění měsíce. Za pomoci Dr. J. Boušky z Astronomického ústavu ČSAV jsem o zatměních zjistila tato data:

r. 1120	15. IV.	byl střed zatmění v 13 h 35 min	SEČ	7,9 p
	8. X.	byl střed zatmění v 15 h 57 m	SEČ	6,4 p
r. 1131	15. III.	byl střed zatmění v 17 h 47 m	SEČ	6,9 p
	8. IX.	byl střed zatmění v 22 h 50 m	SEČ	8,7 p

První tři zatmění nemohla být viděna, protože proběhla přes západem slunce. Největší a jediné viditelné bylo zatmění z 8.IX.1131, které začínalo v 21 h 21 m a končilo v 24 h 19 m SEČ, trvalo tedy přes tři hodiny; velikost zatmění byla 0,73, takže jen malá část zůstala do celého vyplnění, jak to také kronikář uvádí. Tím je tedy potvrzen názor Teigeho že kronika byla psána až v roce 1142. /Ze seminární práce III. ročníku./

Milena B o r s k á

NEZNÁMÉ RUKOPISY FORMULÁŘE RUDOLFA HABSBURSKÉHO.

Je tomu právě sedmdesát let od doby, kdy Tadra poprvé upozornil na celovecký rukopis formulářů českého původu /Celovec, bisk. knih. MS XXXI B 12/. Kromě významných formulářů českých je na fol 146 - 155 celkem 66 formulí, které Tadra a po něm ostatní prohlásili za bezvýznamná stylistická cvičení. Později, když Lulvés upozornil na rukopis městské knihovny lipské Rep II 71, který je opisem celoveckého bylo zjištěno, že tytéž formule jsou také v lipském rukopise na fol. 146-157. Když jsem se za jinými účely obíral celoveckým rukopisem, podařilo se mi tento formulář ztotožnit s formulářem z kanceláře Rudolfa Habsburského, jehož autorem je notář Rudolfův Ondřej z Rode. Ondřejův formulář se zachoval v četných rukopisech, jejichž vzájemný poměr není dosud plně objasněn. Protože obsahuje četná bohemika z doby Přemysla II, i kusy jím vydané, bude třeba k němu přihlídnout při vydávání Codexu. Z tohoto důvodu také zde na oba rukopisy upozorňuji.

Celovecký rukopis je opisem lipského, avšak v lipském je utržena značná část listu 146. Používám dále jen celoveckého /dále Cel./, který je zachován v úplnosti. Cel. má 66 formulí, z nichž 60 najdeme i v jiných rukopisech formuláře Ondřeje z Rode. Největší příbuznost jeví pak se dvěma

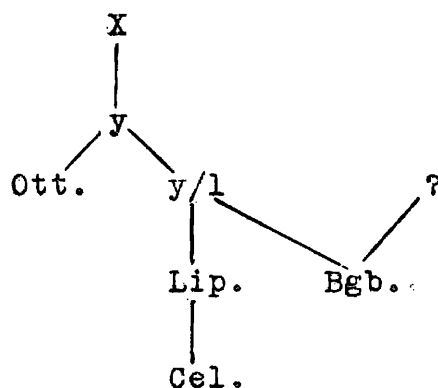
rukopisy Ondřejova formuláře, totiž vatikánským Ottob. 2115 (dále Ott. - ed. O.Redlich, Eine Wiener Briefsammlung, Vídeň 1891) a světelským, který vydal Bärwald pod názvem "Der Baumgartenberger Formelbuch" /FRA II - dále Bgb./. Poměr tří rukopisů objasní tabulka, z níž vycházejí také další výklady:

	Cel.Ott.Bgb.	Cel.Ott.Bgb.		Cel.Ott.Bgb.	Cel.Ott.Bgb.
1	466 396	18 495 -		35 236 308	52 256 270
2	- 255	19 497 110		36 237 360	53 257 -
3	469 256	20 499 402		37 - -	54 259 271
4	471 302	21 509 307		38 - 262	55 261 297
5	473 257	22 510 -		39 - 264	56 264 272
6	- -	23 502 -		40 241 405	57 265 272
7	478 303	24 504 358 /č.10/		41 - 111	58 278 -
8	479 305	25 505 359 /č.11/		42 244 265	59 389 292
9	480 -	26 223 359 /č.12/		43 245 266	60 - 137
10	481 257	27 227 258		44 247 405	61 - 139
11	482 -	28 - -		45 248 268	62 - 331
12	483 306	29 229 392		46 249 268	63 - 313
13	485 358	30 - 259		47 251 407	64 - 231
14	486 -	31 230 403		48 252 134	65 - 102
15	487 401	32 232 260		49 253 269	66 - 103
16	490 300	33 - 252		50 - -	
17	- -	34 235 261		51 - -	

/Tabulka je sestavena tak, aby odpovídala té, kterou podává Redlich l.c.st.XLV-LV./

Pořadí formulí Cel. tedy nejspíše odpovídá pořadí Ott., avšak je vidět, že Cel 1 - 25 sleduje čísla Ott. 466-505 a od č. 26 přeskokuje náhle na Ott. č. 233 a sleduje pak řadu Ott. dále. Zdálo by se, že Cel. opisuje z Ott. a roztrhává jej na dvě části. Všimneme-li si však, že Bgb. zachovává pro Cel. 24-26 stejné pořadí, vidíme, že Cel. i Bgb. mají v tomto místě stejné pořadí. Tato skutečnost mě vede k domněnce, že celovecký /a lipský/ rukopis je opis předlohy, z níž čerpal

skladatel Bgb. V rukopise, kterého bezprostředně použil jako předlohy Ott., byly pravděpodobně přehozeny složky, takže Ott. ve své nynější podobě nezachoval původní pořadí. Potvrzuje to také způsob dochování textu. Cel. má často lepší čtení než Ott., čtení mnohdy shodné s Bgb. Cel. i Bgb. vynechávají dosti často slova a části, které jsou v Ott. a které jistě byly v původním textu. Cel i Bgb měly společnou předlohu /y/l/, která již zkracovala text své předlohy /y/, kterou měla společnou s Ott. Filiace těchto rukopisů by tedy byla si taková:

Důležitost Cel. pro správné posouzení filiace rukopisů formuláře Ondřeje z Rode je tím, myslím, dostatečně objasněna.

Dušan T ř e š t í k .

STARÉ ARATRUM-PLUH JAKO USEDLONNÍ JEDNOTKA.

Při studiu starých polních měr bývá věnována pozornost neurčitému pojmu aratrum, překládanému jako popluží. Podle běžného výkladu bývá považováno aratrum za naši nejstaší plošnou míru polní. Názory se však diametrálně rozcházejí, pokud jde o její přesnější určení. Proto bylo nutno přihlédnout při studiu obsahu pojmu aratrum k pramennému materiálu v co největší šíři. V pramenech církevní správy ve 12.-13. stol. se setkáváme s označováním velikosti usedlostí podle počtu pracovních nástrojů - pluhů s potahem /arature/. Není to zjev specifický jen pro naše země, ale je běžný i jinde /nejstarší zprávy pro Polabské Sloveny zachoval kronikář Helmold/. V nejstarších pramenech se nám objevuje aratrum jako základ církevního zdanění obyvatelstva. Z pramenů vyplývá zcela přesvědčivě, že slovanské aratrum-pluh je usedlostní jednotka, zahrnující v živém inventáři dva voly nebo ekvivalentní sílu koňskou /nejspíše jednoho koně/ k polním pracím a orební nářadí. Pro české poměry máme nejvíce dokladů o aratru zejména ve zprávách o královské berni, která byla rovněž v nejstarší době placena podle počtu poddanských pluhů. Vše nasvědčuje tomu, že počet a jakost nejdůležitějších pracovních nástrojů s nezbytným potahem byly měřítkem velikosti usedlostí v době než bylo zavedeno vyměřování pozemků /před lánovou soustavou/. Je proto nesprávné zahrnovat do aratra jen orební nářadí, nebo jen půdu. Do odhadu usedlosti byla pochopitelně zahrnována i neorná půda a vybavení statku nářadím a dobyt看em. Tak se ve 12.-13. stol. ustaluje chápání aratra jako usedlosti. Teprve se zavedením vyměřování polí na lány /lánová soustava/ koncem 13. a poč. 14. stol. ztrácí postupně, i když ne rychle, aratrum svou původní funkci - udržuje se pak zejména u půdy dominikální /která nebyla zdaněna a nebylo zapotřebí ji přesně rozměřovat/ ve spojení poplužní dvůr. Slovo "popluží" má zde však jinou funkci. Neslouží již při berním odhadu, ale určuje blíže po-

vahu dvora nebo usedlosti s polnostmi.

Závěrem možno tedy shrnout: staré aratrum-pluh nebylo nikdy jednotkou plošné míry, jak bývá dosud tvrzeno. Výměru půdy podle něho stanovit nelze. Na přelomu 13. a 14. století měla usedlostní jednotka o jednom aratru pozemkovou výměru přibližně jeden lán, jak možno usuzovat ze srovnávacích převodů po zavedení lánového systému. Byla to však usedlostní jednotka průměrná - jinak rozloha pozemkové držby značně kolísala. /Stručný výtah z pojednání, vzniklého v semináři III. ročníku, jež vyjde v ČSPSČ 1956/.

Alena Petrářová

NEJSTARŠÍ KNIHA MĚSTA ČESKÝCH BUDĚJOVIC JAKO PRAMEN K DĚJINÁM
TŘÍDNÍCH BOJŮ KONCEM 14. A POČ. 15. ST.

Nejdůležitější pramen pro poznání hospodářských, sociálních, politických a i kulturních dějin českých měst ve středověku jsou městské knihy. Při soupisu městských knih v Českých Budějovicích jsme se s. Dušanem Třeštíkem zjistili v nejstarší tamní městské knize několik důležitých zápisů, jež zasluhují pozornosti.

Nejstarší zachovaná městská kniha českobudějovická z let 1375-1407, která byla, ač se o její existenci vědělo, až do roku 1932 neznámá, obsahuje mimo množství konkrétního materiálu, týkajícího se věcí sporných i nesporných /tento materiál je částečně zachycen v Köplově Urkundenbuch der Stadt Budweis I./ i oddíl vyznání na mučeních a proskripcí. Tato oddělení přinášejí řadu zajímavých, a dosud literaturou nezachycených údajů o třídním boji v Českých Budějovicích na přelomu 14. a 15. století a o pokusech o násilný zvrát ve prospěch jedné nižších společenských vrstev města, jedné cizích vrchností.

Touto městskou knihou se ve své disertační práci zabýval pouze B. Janoušek /"Nejstarší zachovaná městská kniha českobudějovická a její význam historický a diplomatický"/, jenž se o těchto odděleních omezil jenom na několik poznámek /str. 66, 69, 97/, z kterých vychází na jevo, že historický význam těchto částí knihy mu zcele unikl.

Záznamy nás zajímající se nacházejí na posledních foliích knihy /fol. 100^b-104^b/ a zahrnují dobu od konce 70. let 14. století až do r. 1406; přes tuto horní mez řada nedotovaných zápisů jistě nepřesahuje, jak možno usoudit z písařských rukou v knize se vyskytujících. Zápisy samy jsou uspořádány do několika věcných skupin. Je samozřejmé, že většina zápisů podává svědectví o běžných přečinech proti bezpečnosti ve městech, ale i těch několik údajů, které se tomuto měřítku vymykají má značnou důležitost; je pochopitelné, že si vynutí širšího zpracování a zasazení do příslušného rámce, což vše není možno na tomto místě provést ani v náznaku. Jde tu opravdu pouze o upozornění.

Možno-li první skupinu vyobcovaných /fol. 102^b-103^a, 99^b/ již tvoří šest tkalců, kteří byli vypovězeni téměř všichni nejednou v dubnu 1379 "propter excessus et insolencias" vykládat na pouhé výtržnosti bytí většího rozsahu /většina z nich vypovězena na "sto let a den"/ pro což svědčí i to, že některé výpovědi jsou jen podmíněné a že se jich zastávala i markraběnka mor., není to možno říci u skupiny druhé, která má i podstatně větší důležitost. Jsou to zápisy z 3. června 1384 /fol. 103^b/, z nichž v prvním, nejdůležitějším, se praví, že rychtář, purkmistr a konšelé vypověděli "Spiechanum cum filio suo perpetue civitate demum ex eo, quia non obedivit mandatis iuratorum, sed fuit rebellus et excessit coram iuratis et eciam nullum de opere suo mechanico in civitate non permisit et ipsum repulit et multociens incusatus est, quod societatem privam facere conabatur". Ovšem škoda je, že nevíme, kterého řemesla se výše citovaný údaj týká. Jenom v rejstříku losungy z téhož roku se dovídáme, že Spěchan

je zařazen v seznamu obyvatelů předměstí. A že nešlo jen o spolek hájící uzavřenost jednoho řemesla, jak by bylo možno se z formulace tohoto zápisu domnívat, přesvědčivě ukazují dva následující zápisy /průběžného číslování od poč. knihy č. 664 a 665/, kde jako další pomocníci Spěchanovi které též postihl jeho osud vystupují "Russo sutor et filius suus", jenž "fuit coadiutor et cooperador Spiechani in omnibus suis factis et actibus". A další zápis postihuje "filium Quietonis funificis... quia fuit adiutor et cooperador in omnibus factis Spiechani et Russonis". Jen je otázka, zda možno přiřadit sem i zápis následující, který byl vyhlášen na témže zasedání, jímž rychtář, purkmistr a přísežní navždy vypovídají z města "Stubhendlinos ambos fratres... ex eo quod ipsi coram iudice et iuratis civitatis minati sunt hominibus, volentes eos interficere et alias multas faciunt insolencias". V zápisech této skupiny se pěkně odráží vzájemný boj / a když zápisy jsou dost málomluvné / mezi představiteli patriciátu a představiteli řemeslnictva, které, jak již aspoň některá jména ukazují, bylo do určité míry české. Ale máme doklady i o vzpourách a odporu německých tovaryšů; tak je na fol. 104^b k r. 1401 zaznamenán výrok konšelů, jímž se pekařští tovaryši "Chunczel, Halp der stochen, Kneyssel, Weyspek" vypovídají z města na sto let a den, pro "earum insolencias quas exercuerunt in civitate, eo quod habuerunt sectas" a že usilovali o pekaře Křišťana a jiné měšťany. Pro zajímavost možno poznamenat, že asi rukou 16. stol. je k záznamu připsána poznámka "punth schuch". Tyto všechny zápisy jsou poznamenány pod nadpisem "Hic notantur proscripti".

Ostatní zprávy pocházejí z vyznání na mučidlech. Z nich zaslouží pozornosti především řada zpráv jež je pendantem k popravčí knize rožmberské vztahující se k pokusům Lipolda Bítovského z Lichtemburka, jenž kolem r. 1405 dostal v zástavu Lomnici n.L. zmocnit se Českých Bučějovic, pravděpodobně někdy v letech 1405-1407. Z výpovědí velmi jasně a plasticky ožívá velké množství postav i postup prací, které

přepadu - jakým způsobem byl vyražzen není ze zpráv patrně - předcházely i měly předcházet. S velkou přesností jsou tu zaznamenány výpovědi o způsobu porušování zdí, schůzkách zúčastněných osob, které se navzájem neměly znát, o pomoci jakéhosi poddaného opata zlatokorunského i jiných osob ze vzdálenějšího okolí ("dixit quod Schaff sit de Nova Domo et Jan Schram de Budw[ie] Moravicenser") a konečně o přípravách k provedení vlastního přepadu, jemuž mělo předcházet vylákání měšťanů mimo hradby.

A v souvislosti s předchozími zápisy - i když ne bezprostřední - stojí zápisy další, které jsou zajímavé a důležité především osobami v ní uvedenými. V prvním je to Jan Zúl z Ostředku a v druhém se značnou pravděpodobností Jan Žižka, jehož jméno /fol. 101^b/ bylo, zřejmě v novější době vyškrabáno a je čitelné jen s velkými obtížemi. Tyto, a zejména poslední zápis budou ovšem potřebovat podrobnější prozkoumání a sebrání materiálu i zhodnocení dosavadní literatury, ke které by bylo třeba zaujmout stanovisko. Zde však šlo pouze o upozornění.

Iven H l a v á č e k

NEJSTARŠÍ OBCHODNÍ KNIHA Z ČECH.

K nejdůležitějším pramenům pro dějiny obchodu náleží soukromé účetní knihy. U nás se jich zachovalo pro dobu před polovinou 16. století velmi málo. Tím spíše si každá z nich zaslouží pečlivé pozornosti. Nejstarší zlomek z roku 1380, na nějž nebylo dosud upozorněno, se nachází na přídeští kapitulního rukopisu A XXXIII/3. První cele dochovanou obchodní knihou soukromníka na území Čech je kniha chebského obchodníka z poloviny 15. století. Chová se v okresním archivu v Chebu /sign. C 960/. Zůstala dlouho nepovšimnuta

proto, že její vazba se rozpadla a jednotlivé složky byly roztroušeny v jednotlivých archivních fondech, odkud je shledal teprve bývalý městský chebský archivář H. Sturm.

Kniha psaná na papíru, má 97 listů formátu 21 x 29 cm. Je popsána neumělým, neohrabaným písmem - zřejmě si ji vedl obchodník sám. Psal německy, těžkopádnou němčinou se silnými prvky dialektu. Na fol. 2^a je uvedeno datum založení knihy - rok 1455. Jsou tu poznamenány jednak dlužní závazky, které měl majitel knihy vůči svým věřitelům, hlavně však zapisovány pohledávky za dodané zboží. Majitel knihy obchodoval nejvíce se železem, plechem a ocelí, prodával však také jiné zboží, slad, konopí, olej a j. Oblast jeho obchodních styků zaujímala celé severozápadní Čechy. Měl pohledávky u měšťanů chebských, loketských, kadaňských, žlutických, plzeňských, stříbrských a tepelských. Kupovali od něho také někteří vesničané na Chebsku. Jméno kupce nelze z knihy poznat, protože pisatel ve všech zápisech vystupuje v první osobě. Podrobné zpracování knihy by přineslo mnohá důležitá data k posouzení stavu vnitřního trhu v druhé polovině 15. a počátkem 16. století.

Dušan T ř e š t í k

O PŮVODU NOVOKŘTĚNSTVÍ.

Mezi lidovými kacířskými proudy, jež podrývaly oficiální učení římské církve v období německé reformace a velké selské války, mělo svým náboženským i sociálním radikalismem zvláštní význam hnutí t.zv. anabaptistů či novokřtěnců /též baptisté, křtěnci/. Nebylo to hnutí ideově ani organizačně jednolitě. Pod názvem "novokřtěnci" byly zahrnovány mnohé rozptýlené a myšlenkově namnoze velmi odlišné sekty, jejichž společným znakem bylo - na podkladě doslovného výkladu Písma - zavržení křtu dětí a hlásání nutnosti opětování křtu dospělých. Tato myšlenka objevuje se již na počátku 12.století

u sekty petrobrusiánů v jižní Francii, jejíž zakladatel Petr de Bruys byl pro své smělé kacířské názory /zavržení veškeré kněžské moci, odpor proti uctívání kříže a j./r.1130 upálen. Nepochybně nezávisle na petrobrusiánech objevuje se myšlenka novokřtění znovu v době reformační.

Veškerá dosavadní literatura o anabaptistech shodně spojuje počátky tohoto hnutí se sektou t.zv. cvikavských proroků neboli storchitů - přívrženců soukenického knapa Mikuláše Storcha v saském městě Cvikavě. Tato sekta měla, jak známo, silný vliv i na Tomáše Müntzera v době jeho kazatelského působení ve Cvikavě v letech 1520-1521. Všeobecně se má za to, že "cvikavští proroci" hlásali novokřtění již před Müntzerovým příchodem do Cvikavy a že tudíž Müntzer si osvojil myšlenky anabaptismu již před svým příchodem do Čech.

Podrobným studiem pramenného materiálu však docházíme k jinému závěru. Ve vydaných soudobých německých dokumentech nenalzáme ani nejmenší zmínky o tom, že by cvikavští storchovci hlásali novokřtění před Müntzerovým odchodem do Čech. První zpráva o anabaptistickém kacířství ve Cvikavě je teprve z konce roku 1521, kdy - podle soudobé cvikavské kroniky Petra Schumanna - byli dne 16. prosince před cvikavskou městskou radou v přítomnosti kněží vyslýcháni "...certi scismatici in fide christiana credentes baptismum pueris nihil prodesse..."^{1/} Vyslýchání prý se dali poučit a své bludy odvolali - s výjimkou dvou přívrženců arcikacíře Niclessa Storcha "...qui hoc scisma ex Boemia advexerit..." Storch sám se však na předvolání k výsledku nedostavil. Zásah cvikavské městské rady přiměl jej nepochybně k tomu, že na čas opustil Cvikavu a vydal se spolu se soukenickým knapem Tomášem Drechslerem a s nedostudovaným klerikem Markem Thomae, zvaným Stübner, přímo za Lutherem do Wittenbergu. Luthera sice nenašli, neboť byl tehdy ještě ve svém wartburgském úkrytu, ale rozmlouvali několikrát s nejbližším jeho spolu-

1/ Srov. Paul Wappler, Thomas Müntzer in Zwickau u. die "Zwickauer Propheten", Zwickau 1908, str.23, pozn.230.

pracovníkem, Jiřím Melanchthonem, na nějž návštěva "cvikavských proroků" spočátku podmanivě zapůsobila. Ze vzrušených dopisů, jež o rozmluvách s nimi psal saskemu kurfiřtovi Friedrichovi a jeho dvornímu kaplanovi Jiřímu Spaletinovi je patrné, že jednou z myšlenek, hláсанých cvikavskou trojicí, bylo tvrzení o neúčinnosti křtu dětí. Zvláště Tomáš Stübner hájil tvrdošíjně tento článek. Naproti tomu Claus Storch nekladl na něj, jak se zdá, zvláštní důraz, jak nasvědčuje jeho poznámka: "Ey, was liegt dan an diesem artikel".^{2/}

Stübnerovo vzplanutí pro myšlenky anabaptismu spadá do doby bezprostředně po jeho návratu z Čech, kde dlel v druhé polovině roku 1521 společně s Tomášem Müntzerem. Učení o neúčinnosti křtu dětí a o potřebě opětování křtu dospělých bylo předmětem úvah v Jednotě bratrské již v sedmdesátých letech 15. století a v Manuálu Václava Korandy ml. z r. 1478, čteme, že "vyznali, že dietky nemají křtěny býti, praviece, že naučení nepřijímají; a že to ještě mají v súdu".^{3/} Na sklonku 15. a v prvních desetiletích 16. století byl názor o potřebě opětování křtu v Jednotě bratrské obecně přijímán a právě roku 1521 vytiskl Oldřich Velenský ve své tiskárně v Bělé pod Bezdězem traktát Lukáše Pražského "Spis dosti činní otázce protivníkuo Jednoty bratrské, proč křest po služebnosti od knězie římského svěcenie stále v nie se opakuje". Potřebu druhého křtu hájili i představitelé radikálnějších oposičních proudů než bylo oficiální učení Jednoty bratrské, zejména Matěj Poustevník a Jan Kalenec. Je tudíž nanejvýš pravděpodobné, že Tomáš Müntzer, Marek Stübner a snad i Mikuláš Storch se seznámili s myšlenkami anabaptismu za svého pobytu v Praze a že kořeny tohoto významného lidového hnutí úzce souvisejí s radikálními kacířskými proudy v Čechách na počátku dvacátých let 16. století.

Václav Husa

2/ Nicolaus Müller, Die Wittenberger Bewegung 1521 u. 1522, Leipzig 1911, str. 129-144.

3/ Müller-Bartoš, Dějiny Jednoty bratrské I., str. 132.

K DĚJINÁM LIDOVÝCH Hnutí NA MORAVĚ ROKU 1525.

Na rozdíl od Čech, kde známe několik selských i plebejských pozdvižení z doby německé selské války, nejsou v dosavadní naší historické literatuře uváděna k roku 1525 žádné lidová hnutí z oblasti moravské. Některé dosud málo povšimnuté doklady však nasvědčují tomu, že i na Moravě byly roku 1525 v lidových masách odbojné tendence a že docházelo tu a tam k místním bouřím.

V této souvislosti jsou pozoruhodné zejména záznamy v německé kronice jihlavského městského písaře Martina Leupolda z Löwenthalu, vydané Christianem d'Elvertem.^{1/} K roku 1525 Martin Leupold poznamenává /na str.74/, že toho roku vzniklo selské povstání proti pánům nejen ve Švýcarsku, nýbrž i v Čechách, kde mezi Klatovy a Domažlicemi /"zwischen Glotta und Teysz/ se shromáždilo několik set sedláků, kteří však byli včas utišení.^{2/} Kdyby se to nebylo stalo - dodává Leupold - byli by povstali i moravští sedláci, kteří jen čekali na vystoupení českých; vyjednáváním se prý však podařilo tyto chudé lidi uklidnit.

Leupoldova kronika obsahuje kromě toho i cenné záznamy o lidových hnutích v Jihlavě v letech 1520 - 1525. Podrobně nás informuje jednak o konfliktu mezi jihlavskou obcí a patricijskou městskou radou v letech 1520 - 1524, jednak o protiřímském reformačním hnutí, jež započalo příchodem známého lutherského kazatele Pavla Sperata do Jihlavy na jaře roku 1522 a vyvrcholilo lidovým útokem na jihlavský klášter roku 1525.^{3/}

1/ Chronik der königl. Stadt Iglau /1402 - 1607/, Brno 1861.

2/ Tato Leupoldova zpráva potvrzuje závěry, k nimž jsme před časem došli na podkladě jiných pramenů, o pozdvižení poddaných na Plzeňsku a Klatovsku v červnu roku 1525 /srov. Selská pozdvižení v Čechách kolem roku 1525, ČDV XXIV, 1937, zvl. otisk, str. 14/.

3/ Chronik der kgl. Stadt Iglau, str. 30 - 73.

Někdy koncem února nebo počátkem března r. 1525 podnikl dav, složený převážně z řemeslníků, útok na františkánský klášter v Olomouci a hrozil františkánům pobitím, nepropustí-li oblíbeného kazatele, jenž přešel na stranu reformačního hnutí a jež jeho řádoví bratři drželi v klášterní vazbě. Teprve po příchodu několika členů městské rady a po propuštění uvězněného mnicha na svobodu, podařilo se vzbouřený dav uklidnit.

K drobným zprávám, jež o této události publikovali již Beda Dudík ^{4/} a Paul Dedic, ^{5/} můžeme připojit další pramenný doklad, který - pokud mi známo - nebyl dosud publikován. Je to záznam v knize pamětihodností františkánského kláštera v Olomouci z roku 1745, chované ve Státním ústředním archivu v Praze. ^{6/}

Tento záznam, opírající se zřejmě o starší pramen, datuje událost k 26. únoru 1525 a výslovně uvádí řemeslníky resp. dělníky /"mechanici"/ jako původce pozdvižení. Latinský text záznamu zní: "Accidit hoc anno, quo exortam non pridem Lutheranam haeresim etiam in hac Olomucensium civitate inceperunt disseminare et populum hac sua lue inficere seductores, ut etiam huius conventus concionatorem suis falsis atque lubricis promissionibus inceutum depravarent, et [!] illis adhereret. Hunc misere defectuosum fratres conventus clam et omnino sine strepitu coeperunt et custodiae manciparunt. Nescitur quo modo intelligentes mechanici haeretici furioso tumultu in die Bacchanaliorum mane in conventum armati ultra 200 illorum irruunt et raptum suum praedicatorum minaciter postulant, diffugientibus ad hunc tumultum aliis fratribus duos solum intercipiunt et retinent, multis

4/ Quellenschriften zur Geschichte Mährens u. Schlesiens, I. Sekt., 1. díl, str. 6., Brno 1861.

5/ Die Geschichte des Protestantismus in Olmütz, Jahrbuch der Gesellschaft f. die Geschichte des Protestantismus im ehem. u. im neuen Österreich, 52. roč. 1931, str. 153 -154 a 170, pozn. 34.

6/ Protocollum archivi conventus Olomucensis ordinis Minor. S.P. Francisci Reformatorem etc. Anno 1745, pag. 356. Aktový materiál, na nějž pravděpodobně odkazuje poslední věta níže citovaného zápisu, se v tomto fondu nedochoval.

contumeliis afficientes urgent, ut raptum restituant, aut e vestigio se morti destinatos sciant. Dum haec in conventu aguntur, ex rumore volante statim adsunt de senatu aliqui ex primariis, qui furiosam plebem blandis verbis et paccato modo quietant, ut a tam noxio facinore abstinuerint, statimque sedati conventum deseruerint. vide Archiv.conv. pag.15."

Uvedené zprávy ukazují, že otázka lidových hnutí na Moravě v době německé selské války by zasluhovala podrobnějšího zkoumání, jež bude vyžadovat především osvětlení celkové hospodářsko-společenské i politické situace na venkově i v moravských městech v tomto období. V této souvislosti bude třeba obrátit pozornost zejména k těm oblastem, kde našli později útočiště někteří představitelé radikálně opozičních hnutí z okolních zemí. Tak na příklad odešel na Moravu po svém vypovězení z Prahy v květnu r. 1525 čelný představitel radikálního křídla pražské měšťanské oposice Burián Sobek z Kornic, jenž byl pravděpodobně v přátelských vztazích s Tomášem Müntzerem za jeho pobytu v Praze roku 1521. Na Moravě našli r. 1526 ochranu i někteří účastníci benskobystriického povstání. A v téže době přichází na Moravu i představitel švýcarských novokřtěnců Baltazar Hubmaier a po něm i celé skupiny novokřtěnců z jihoněmeckých a rakouských oblastí. I jejich vztahy k lidovým hnutím na Moravě bude třeba podrobit důkladnějšímu studiu.

Václav H u s a

K PROBLEMU STUDIA PROCESU t.zv.PŮVODNÍ
AKUMULACE V NAŠICH DĚJINÁCH.

/Zpráva o písemné práci k aspirantské zkoušce z marxismu-leninismu./

V první části této studie upozorňuji na některá methodická hlediska, s nimiž nutno přistupovat ke konkrétnímu studiu historického jevu t.zv. původní akumulace.

Zejména zdůrazňuji nemožnost a nesprávnost studia tohoto procesu izolovaně od studia genese kapitalistického způsobu výroby. Současně se zabývám otázkou jejich vzájemného poměru, t.j. lze-li o procesu původní akumulace hovořit až po vzniku kapitalistického způsobu výroby nebo již před ním. Docházím k závěru, že k původní akumulaci jakožto předpokladu, z něhož kapitalistický výrobní způsob vzniká, je nutno počítat i expropriaci drobného výrobce, předcházející vzniku kapitalistického způsobu výroby /včetně zbídačování a diferenciace řemeslníků/. S touto otázkou pak nerozlučně souvisí problem rozsahu - masovosti expropriace. Docházím k závěru, že proces původní akumulace je procesem narůstání kvality a že tedy jeho součástí je i pozvolné vyvlastňování drobného výrobce, nevyznačující se náhlými masovými akty, jak tomu bylo na př. v Anglii. Podobně i v otázce používání brutálního fyzického násilí při tomto procesu docházím k závěru, že toto není nezbytným jeho znakem.

Ve druhé části studie zabývám se některými problémy, vystávajícími při konkrétním studiu procesu původní akumulace v našich zemích, při čemž vycházím z názoru, že definitivní stanovení začátků tohoto procesu bude možné až po podrobném prozkoumání genese kapitalistického výrobního způsobu. Upozorňuji zejména na kapitalistický výrobní způsob v báňském průmyslu v 16.století jakož i na nesprávnost názorů o výji-

mečném postavení tohoto výrobního odvětví, vymykajícím se všem ostatním zákonitostem vývoje společnosti. Současně upozorňuji i na jiná průmyslová odvětví, v nichž by bylo nutno sledovat začátky kapitalistického výrobního způsobu. Dále se zabývám otázkou významu utužování poddanství a vzniku druhého nevolnictví pro specifický průběh procesu původní akumulace u nás.

Ze všech těchto skutečností vyvozují pak závěr, že názory, podle nichž počátky procesu t.zv. původní akumulace je třeba hledat u nás již v 16.století, jsou vážnou a odůvodněnou pracovní hypotézou. Domnívám se, že bez podrobného přihlédnutí k hospodářsko-společenskému vývoji v 16.století nelze otázku počátků procesu t.zv. původní akumulace v našich zemích rozřešit.

Miroslav J a r o š.

PŘÍSPĚVEK K DĚJINÁM HUSITSKÉ REVOLUČNÍ TRADICE-
ŽIŽKA STRÁŽNÝM U VRAT NEBESKÝCH.

Mezi pamfletovou renesanční literaturou první poloviny 16.stol. vyniká svou jedrností, satirickou obratností formální a bystrým vtípem dosud vcelku málo známá skladba "Historie pravdivá a utěšená o odpustcích a očistci".^{1/} V duchu renesančního realismu myšlenkového útočí tato rozprávka proti církevnímu učení, víře v zázraky, očistec, posvátnost moci papežské a různým pověrám, šířeným katolickými kněžími. V humerné historce, líčící putování katolického šlechtice, kterého prý omylem sebral čert namísto sedláka /!/ do pekle, rozvíjí pisatel ostrou kritiku, namířenou proti svatokupčení a prodávání odpustkových bul. Onen šlechtic totiž, ke své hrůze před trůnem pekelným pozná, že všechny draze zaplacené papežské odpustky u knížete pekelného neplatí. Nezbývá mu, než se ubytovat v pekle trvale. Čeká jej však další překvapení

když mezi hříšníky, mnichy a jeptiškami, na své procházce podsvětím potkává i "sv. Otce" Pavla II, od něhož odpustky koupil. Skladba, která se svým původem hlásí do přelomu 15./16.stol., byla někdy kolem roku 1585 doplněna vtípnou vložkou - výjevem u brány nebeské, kam přichází v zástupu jeptišek, kapucínů a "rohatých" jezuitů mistr Petr Codicillus z Tulechova, který tohoto roku vypustil z kalendáře svátek M.J. Husa.^{2/} "Uslyšev to Jan Hus /kterémuž již klíče od nebe dány jsou, poněvadž sv. Petr k vyššímu ouřadu povolán jest, aby byl hofmistrem dvoru nebeského/, poručil Janu Žižkovi /kterýž jest strážným u vrat nebeských/ ptáti se, kdo tluče". Žižka se ptá: Kdo přichází, zvenku zazní odpověď : "Ich" . A pan Jan Žižka ne mnoho německy uměje /neb což prvé uměl to již skoro zapomněl/ nemohl mu porozuměti, co on praví, i řekl : To jest věru nějaký mnich! Však cosi praví nich." Teprve když spustil Codicill latinsky, byl vpuštěn, aby vyslechl domluvy M.J. Husa a výslech končí exekucí na místě. Žižka vypletí Codicilla kým s odesílá jej k branám pekelným. Zajímavým starším výtverným pendantem zobrazujícím Žižku s velkým klíčem jako vrátného v nebi, je známý obraz v Jenském kodexu, pocházející někdy z počátku 16.stol.^{3/} Tradice Žižky a Husa v nebi je původem starší i v literatuře, jako "strážce" nebeského však jej zachycuje nejprve tato známá skladba. Zbývá tedy domněnka, že snad měla starší předlohu, snad již z konce 15. století.

Josef P e t r á ň

- 1/ Skladba obsažena v rukopisném přívazku tisku Knihovny Národního musea, sign.25 E 17. Úryvky publikoval J.V.Frič v Národních listech 18.I.1882 /roč.XXII., č.17./ Srev. i R. Urbánek, Žižka v památkách a úctě lidu českého, Brno 1924, 80. Dále rukopisně ve Stát. ústř.archivu Praha, sign. SM R 109/20.
- 2/ Že jde o pozdější vložku do původní skladby, lze usuzovat podle toho, že obě části lze podle narážek na historické události jinak datovat, dále že nejsou dosti organicky spojeny a varianta v SÚA SM R 109/20 - historku o Žižkovi nemá.
- 3/ O Jenském kodexu nejnověji Z.Drobná, Janiček Zmilělý z Písku a Jenský kodex, Umění 1955, 188 a d.

MATERIÁL K SASKÉMU VPÁDU R.1631 V ARCHIVU PRAŽSKÉ MINCOVNY.

Povaha saského vpádu do Čech, provedeného s vědomím kurfiřta Jana Jiřího saským vojevůdcem Arnimem proti původnímu záměru jejich švédského spojence, je vysvětlována různým způsobem. Beze sporu však nám bude nový, dosud neprozkoumaný archivní materiál dokreslovat charakter tohoto vojenského tažení a doplňovat novými doklady mínění, která již dříve byla vyslovena.

Nemůžeme však dobu od října 1631 do června 1632 nazvat návratem české emigrace. ^{1/} Sasové nemínili učinit ve prospěch českých emigrantů ničeho, třebaže se mnohdy tvářili, že souhlasí s návratem předbělohorských poměrů. Musíme si však být vědomi toho, že cokoliv se dalo v Čechách ve prospěch emigrantů, nebylo prováděno Sasy, ale Thurnem, který vystupoval jako generální komisař švédské koruny. A tak právě proto, že postoj obou spojeneckých partnerů - Švédska a Saska - byl v posuzování řešení české otázky odlišný, působila tato skutečnost nemálo na vnitřní oslabování švédsko-saské aliance a vpád Sasů do Čech se stal ryze saskou záležitostí.

Při studování skrovného archivního materiálu pražské mincovny z doby saského vpádu, seznámil jsem se s některými skutečnostmi, na které bych chtěl upozornit.^{2/}

V pražské mincovně na jaře roku 1631 nastoupil úřad mincmistra Tobiáš Schuster, který vystřídal Elisea du Bois, svého předchůdce v tomto úřadě, a zůstal mincmistrem až do roku 1637. Otevřenou otázkou zůstává, zda pražská mincovna v době saského vpádu skutečně razila a zda královský mincmistr neopustil Prahu před příchodem Sasů s ostatním královským úřednictvem.

Prostudujeme-li archivní materiál zjistíme, že se v pražské mincovně v době saské okupace Prahy skutečně razilo. Mincovní účty, vystavené mincmistrem Tobiášem Schusterem z

Goldburgu za kvartály Luciae roku 1631 a Reminiscere roku 1632, tedy z doby saské okupace Prahy, nás zbavují pochybnosti o tom, zda si snad přítomnost Sasů v Praze nevynutila dočasné uzavření pražské mincovny a zastavení ražby. V obou těchto kvartálních účtech mincmistra máme záznamy o dodávkách stříbra do pražské mincovny, jejich čistém obsahu stříbra získaného přetavením, přesná čísla o poplatcích za vyražený kov i o ražbě dukátů. Můžeme tedy bezpečně prokázat, že pražská mincovna přijímala dodávky stříbra, jež zpracovávala v mince, za jejichž ražbu byla odvedena určitá suma poplatků. Souběžně se stříbrnou ražbou se razily i dukáty. Všechny mincmistrovské účty z tohoto údobí jsou podepsány mincmistrem Tobiášem Schusterem. Stejně tak i některé kvitance, které dobově spadají mezi 15. listopad 1631 a 25. květen 1632 uvádějí Tobiáše Schustera jako výplatčího a spolu s mincmistrovskými účty dokládají, že Tobiáš Schuster v době saského vpádu neopustil Prahu, nýbrž po celou dobu pobytu Sasů v Praze řídil chod pražské mincovny. Uvážíme-li skutečnost, že Tobiáš Schuster zůstává v úřadě mincmistra pražské mincovny i po odchodu Sasů až do roku 1637 a na druhé straně známe z let 1631 a 1632 pod znamením mincmistra Schustera pouze mince, které mají obraz a titulaturu Ferdinanda II., vkrádá se nám na mysl otázka postoje habsburského dvora k saskému vpádu a na druhé straně i doplnění k vysvětlení charakteru saského vpádu. Těchto otázek a i ostatních souvislostí s činností pražské mincovny v době saského vpádu se však dotknu na jiném místě.^{3/}

Lubomír N e m e š k a l

Poznámky:

- 1/ Srov. J. Čelakovský, Návrat emigrace české r. 1631, Osvěta II, 1872, str. 702-716, 746-756, 805-822, 911-926; Osvěta III, 1873, str. 114-123, 172-183, 249-259.

Bylo by jistě zajímavé blíže se zabývat i osudy Jáchymo-

va v době saského vpádu. J.Čelakovský l.c. str.748-749 zaznamenává již v době před saským vpádem povstání horníků v Jáchymově; proticísařský odpor tu pokračoval až do r.1633, kdy bylo město dobyto Valdštejnovým vojskem. Bylo by jistě poučné povšimnouti si, do jaké míry se tyto poměry odrážely v jáchymovské mincovně. Víme jen /V. Miller zu Aichholz - A.Loehr - E.Holzmaier, "Österreichische Münzprägungen 1519-1938, Wien, 2.vydání 1948, str. 128 a 129/, že se v jáchymovské mincovně razilo velmi málo: byly zde vybíjeny jen tolary a tříkrejcarey-groše.

2/ SÚA Praha, Archiv pražské mincovny 1631-1632. Odtud čerpám i v dalším textu uváděné údaje o činnosti pražského mincmistra Tobiáše Schustera.

3/ V pojednání "Pražská mincovna v době saského vpádu", které připravují pro ČNM CXXV, 1956.

DOPLŇKY K SOUPISU OBYVATELSTVA Z ROKU 1651.

Soupis obyvatelstva, zhotovený roku 1651 pro potřeby protireformační komise, náleží spolu s berní rulou z let 1653-1656 k základním pramenům pro poznání populační, hospodářské, sociální a náboženské situace v Čechách po třicetileté válce. ^{1/} Význam tohoto jedinečného pramene, pro nějž bychom ztěžší našli obdobu v okolních zemích, nebyl dosud vcelku plně zhodnocen. Jednotlivé konvoluty soupisu byly zatím předmětem zájmu hlavně rodopisců a regionálních pracovníků a jen ojediněle byl soupis zkoumán v měřítku, jež přesahuje hranice jednotlivých panství. ^{2/} K souhrnnému zpracování všech údajů jež možno ze soupisu vytěžit /zejména o třídním rozvrstvení, o jednotlivých oborech zaměstnání, o poměru městského a venkovského osídlení, o jménech a příjmech, o věkovém rozvrstvení, náboženském vyznání, o celkovém počtu obyvatelstva v zemi a j./ nebylo dosud přikročeno. ^{3/}

Příčina toho tkví nepochybně v některých závažných potížích, s nimiž je studium tohoto pramene spojeno a jež znemožňují zobecňování výsledků zkoumání prostými mechanickými součty jednotlivých rubrik. Jedna z potíží spočívá v tom, že soupisy nebyly pořizovány přesně podle jednotných směrnic. V důsledku toho se údaje na jednotlivých panstvích v leččems různí. To se týká hlavně nedospělého obyvatelstva, jež na některých panstvích nebylo do seznamů vůbec pojata. Rovněž příslušníci privilegovaných tříd /zejména šlechta a duchovenstvo/ nebyli ve většině seznamů uvedeni. Dalším závažným nedostatkem je i to, že ze dvou krajů, litoměřického a prácheňského, elaboráty chybí. Na štěstí je však možno některé z těchto chybějících elaborátů nalézt v patrimoniálních archivech, kde se dochovaly buď v opisech nebo i v originálech, pokud nebyly patrimoniálními úřady odeslány do Prahy.

Jedním z nich je i seznam obyvatel panství děčínského, jež nacházíme v zemědělskolesnickém archivu v Děčíně pod sign. E/39.^{4/} Děčínský soupis se skládá ze čtyř sešitů, svázaných do tuhých, silně porušených desek, na nichž je čitelný pouze letopočet 1651. Na prvním listě svazku je nápis "Diese Beschreibung ist vom Jahre 1651 über die Herrschaft Tetschen, Markesdorf und Bensen", připsaný pravděpodobně později při pořádání archivu. Seznam má čtyři části. První zahrnuje obce panství děčínského bez města /folio 1 -75/, druhá panství Markesdorf a město Benešov /34 nefoliovaných listů/, třetí statek Libouchec a připojené obce /16 nefoliovaných listů/, čtvrtá statek Jílové s připojenými obcemi /15 nefoliovaných listů/.

Děčínský soupis byl zhotoven podle jednotné předlohy, ale poslední rubriky o náboženské příslušnosti a o naději na obrácení na katolickou víru nejsou vůbec uváděny, protože na panství nebylo podle hlášení vrchnosti žádných nekato-
líků. Na každé straně nahoře je jen souhrnně poznamenáno "Alles catolisch" nebo "Catolisch". To bylo možná důvodem,

proč soupis nebyl odeslán do Prahy. Snad bylo jen povšechně oznámeno, že celé panství je katolické.

Děčínský seznam uvádí veškeré obyvatelstvo, zahrnuje i děti včetně novorozenců. Je tudíž možno na jeho podkladě přesně zjistit počet venkovského obyvatelstva na Děčínsku po válce třicetileté a učinit si představu i o velikosti rodin, o zaměstnávání malých dětí na statečích a dvorech a podobně. Pro město Děčín si však podobný obraz učinit nemůžeme, neboť seznam obyvatel města Děčína v soupise chybí. Pokud jde o sociální rozvrstvení venkovského obyvatelstva, uvádí děčínský seznam tři základní kategorie: sedláky, zahradníky a domkáře.

Podobně jako v Děčíně, chovají se pravděpodobně některé dosud neznámé doplňky k soupisu obyvatelstva z r.1651 i v jiných patrimoniálních archívech býv.litoměřického a snad i býv. prácheňského kraje.^{5/} Státní ústřední archiv by měl provést jejich přesnou evidenci a pořídit fotokopie, jež by byly cennými doplňky tohoto důležitého pramenného fondu.

Jaroslav K a š p a r

-
- 1// Soupis obyvatelstva z roku 1651 je uložen v SUA, SM R 109/45.
 - 2// Nejpodrobněji přihlédl k tomuto fondu zatím Rudolf Schreiber, Der Elbogener Kreis und seine Enklaven nach dem dreissigjährigen Kriege, Praha 1933. Tu je uvedena i starší literatura.
 - 3// Rozbor soupisu jako celku připravuje asp.kat.čes. dějin J. Petráň ve své chystané kandidátské práci.
 - 4// Za upozornění na tento pramen vděčím dir. M. Košťálkovi, archiváři ZLA Děčín.
 - 5// Asistent Dušan Třeštík našel podobný seznam pro panství teplické v ZLA v Teplicích. Na některé seznamy, uložené v arcibiskupském archivu v Praze, upozornil F. Dvorský v článku "Historické zprávy o lidnatosti království českého" v PA X str.671-692.

POVSTÁNÍ NEVOLNÍKŮ NA VYSOKOMÝTSKU ROKU 1680.

O velkém nevolnickém povstání v Čechách roku 1680 se dochovalo poměrně málo pramenů. O průběhu konfliktů na některých panstvích nejsme zatím buď vůbec zpraveni anebo si vytváříme jen kusé představy na podkladě zlomkovitých údajů a náhodných zmínek. Jedním z takových zcela neznámých bojů je povstání na Vysokomýtsku roku 1680.

Mezi čtyřmi nevolníky, kteří byli popraveni roku 1680 pro účast na nevolnickém povstání na Litomyšlsku, byl i Jan Černý zvaný Uher, zedník z Bučiny. Za hlavní vinu se mu kladlo, že převzal vojenské velení nevolníků na Litomyšlsku a že se účastnil povstání ve vsi Vraclavi, poddanské obci města Vysokého Mýta.^{1/}

O tomto povstání vraclavských nevolníků není nikde v literatuře bližších zpráv. Pouze Tomíček ve své studii o povstání na litomyšlsku roku 1680 uvádí, že "... Jan Černý --- měl již v selské revoluci jakousi praxi. Byl při tom, když sedláci města Vysokého Mýta ve vsi Vraclavi se pozdvihli."^{2/} Pramen, z něhož Tomíček čerpal - výpis z protokolu komise vyšetřující roku 1680 příčiny povstání na Litomyšlsku ^{3/} si- ce dokazuje, že k povstání ve vsi Vraclavi skutečně došlo a že je v něm možno vidět částečně ohlas událostí na Litomyšlsku,^{4/} ale nic více o něm neříká. Na otázku vyšetřujícího komisaře "byl -li si ty Jene Černý toho času, když se sedláci města Vysokého Mýta ve vsi Vraclavi pozdvihli, také na Vraclavi?" odpověděl Jan Černý: "Byl jsem, ale když sedláci ze vsi šli, šel jsem domů do Bučiny." Na připomínku komisaře "Proč zapíráš, že jsi jim vraclavským povídal, že jsi mezi litomyšlskými poddanými v poli byl" odpověděl Jan Černý: "To já nezapírám, pravda je to."^{5/}

Zmínka o povstání na Vraclavi je také v pamětnici vysokomýtského rodáka Jana Alexia Čapka /nar.1640/, kanovníka staroboleslavského: "... et in confinibus Boemiae et Moraviae

D. Comitibus Trautmandorf --- subditi nondum sunt compositi, --- quibus adhaeret Wraczlavia pagus magnus patriae meae, id est Alto Maute subditiosus."^{6/}

Několik bližších údajů o tomto povstání je možno vykonstruovat jediné na základě stručných zpráv v účtech města Vysokého Mýta.^{7/} Časově je můžeme bezpečně zařadit do období od 19. do 30. května 1680. 19. května začíná nový sešit účtů /u sešitu předcházejícího pro období 21.IV. až 19.V. jsou jen údaje o opatřeních, učiněných v souvislosti s nevolnickým povstáním na Litomyšlsku - čistění obecních mušket, nákup prachu a pod./ a s ním i zprávy o nepokojích na Vraclavi, 30. května povstání vrcholí a je pravděpodobně poraženo.

Účty uvádějí zprvu výdaje "poslům co chodili na Vraclav stran vyvstání vraclavských poddaných." V tomto období šlo patrně o nějaký spor mezi městem a jeho poddanými na Vraclavi. Dále již čteme, že "Jiřík Turnovský byl vyslán do Litomyšle k panu lejtnantu od pana rytmistra s ordrem, aby soldáti na Vraclav jeli." Spor se patrně nevyřešil dohodou, nevolníci nechtěli ustoupit, proto byli na ně povoláni vojáci. Jak pořídili vojáci na Vraclavi, možno se domyslet z dalšího zápisu o výdaji: "Panu Kryšpínovi a panu Bergrovi, že jezdili stran vyzvědění, kde se ti vraclavští poddaní, kteří z gruntu a vesnice vystoupili, nacházejí." Vraclavští nevolníci tedy utekli před vojáky do lesů. V lesích se nevolníci z Vraclavi skrývali asi dlouho, protože ještě dále se objevují v účtech výdaje sousedům, kteří byli posláni vyzvědět, kde jsou vraclavští. Jediný datovaný údaj zní: "Pro koně pana krajského hejtmána, když přijel za příčinou pozdvižení vraclavských sedláků." Tento výdaj byl učiněn 30. května. Protože není dalších záznamů o vydání v souvislosti s povstáním na Vraclavi přestože kniha účtů je vedena do 23. července 1680, je možno soudit, že povstání tehdy vyvrcholilo a bylo poraženo.

Jaroslav K a š p a r.

- 1/ O povstání na Litomyšlsku roku 1680 viz A. Tomíček, Nás sedláky každý šidí, Litomyšl 1927.
- 2/ A. Tomíček, L.c. str. 23.
- 3/ Výpis z protokolu komise, která vyšetřovala povstání na Litomyšlsku roku 1680 je uložen v SUA, SM L 10/4.
- 4/ A. Tomíček nesprávně klade povstání na Vysokomýtsku před povstání na Litomyšlsku. Viz nahoře uvedený citát.
- 5/ SUA, SM L 10/4, str.161.
- 6/ Rukopis pamětnice Jana Alexia Čapka, kanovníka staroboleslavského, je v archivu města Plzně rkp. 424 fol.42. Výpisek z pamětnice mně poskytl prof. Huse.
- 7/ Cedule peněžítá... od 21. Aprilli do 19. Maje 1680. Archiv města Vysokého Mýta, A 66/4c.

JESUITSKÁ MANUFATURA V SOBĚCHLEBECH V 80. LETECH 17.STOL.

/Nejstarší známá soustředěná textilní manufaktura v Čechách./

Jako nejstarší soustředěné textilní manufaktury v Čechách bývají v dosavadní literatuře uváděny textilní podniky, které vznikly na sklonku 17. a v prvních desetiletích 18. století - punčochářská manufaktura v Oseku /1697/ a soukenické manufaktury v Plánici /1710/ a v Horním Litvínově /1715/.^{1/} Je však velmi pravděpodobné, že snahy o soustředěnou manufakturní výrobu jsou v našem textilu již mnohem starší. Nepřihlížíme-li k neúspěšným pokusům ze 60. let 16. století^{2/} a k výrobnám vojenských uniforem na frýdlantském panství Albrechta z Valdštejna v době třicetileté války,^{3/} můžeme označit za nejstarší dosud známou soustředěnou textilní manufakturu v Čechách podnik, který byl po několik

- 1/ Srv. nejnověji A.Klíma, Manufakturní období v Čechách, Praha 1955, str. 214 n.
- 2/ J. Janáček, Westerholdovská zahrada, ČSPS LXII, 1954, str.178.
- 3/ A. Ernstberger, Wallenstein als Volkswirt im Herzogtum Friedland, Liberec, 1929, str. 81;srv. i A. Salz, Wallenstein als Merkantilist, MVGDB XLVII, 1909, str. 437.

let v činnosti v Soběchlebech na statku jesuitské residence v Bohosudově u Teplic. O jeho existenci se dochovalo velmi málo zpráv - jeden účetní rejstřík a několik dopisů, které se dotýkají osudů soběchlebské manufaktury; jejich obsah je však dosti nejasný, protože chybějí vysvětlující souvislosti. 4/

Z účetního rejstříku o peněžních výdajích /říjen 1684 - říjen 1685/, které vynakládala bohosudovská jesuitská residence na výrobu, je zřejmé, že pro jesuity pracovali v Soběchlebech nejméně dva tkalci - Johann Rudolph Pilgram a Wiedler /Wydler/, kteří dostávali peněžitou mzdu a v naturálních žito, pšenici, hrách, máslo, pivo a tvrdé dříví. Čas od času je residence zásobovala i masem. Tkadlec Pilgram, jenž pocházel nejspíše ze Saska a přišel do Soběchleb 19. září 1684, zastával patrně funkci "faktora", t.j. vedoucího. S výrobou se začalo ještě v září nebo v říjnu téhož roku. Potřebná ovčí vlna byla nakupována v režii residence. Přízi pro manufakturu dodávaly dvě skupiny přadlen, které pracovaly "ve své místnosti" - předly tedy patrně podomácku. Úhrnná mzda pro přadleny byla placena dvěma z nich, jež pak zřejmě vyplácely ostatní. Předním pro podnik se však zabývali i cizí lidé, "kteří sem kdysi přišli a zdržují se v tavicích hutích", Týdenní mzdu 6 zl. dostával "dreyler", což byl pravděpodobně dělník, provádějící skaní, t.j. zkrucování příze. V rejstříku jsou zmínky i o česačích vlny. Bohosudovský superior Joann Enis vyplácel Pilgramovi mzdu také pro jeho tovaryše, kteří u něho pracovali na tkalounkářských stavech a na stavech na závoje. Na příkladu přadlen a těchto tkalcovských tovaryšů je zřejmá několikastupňová závislost přímých výrobců v našich prvních manufakturách.

Jesuité občas zaměstnávali i místního postřihače, jenž na požádání prováděl apreturu utkaných suken; objevují se však i výdaje na mzdu pro postřihače v Trmicích, ojedinele byly vypláceny peněžitě částky soukeníku v Trmicích a v Un-
4/ Státní archiv Litoměřice, ŘJ-Jesuité Bohosudov, IX-E/2, kr. č.30.

čině. Soběchlebskému podniku odváděl své výrobky i tkadlec z Krupky a punčochář ze Starého Dvora u Bohosudova. V manufaktuře byl zaměstnán také barvíř /týdenní mzda 6 zl./, ale některé látky byly barveny nebo valchovány v Trmicích anebo v Chabařovicích. V účetním rejstříku nacházíme i mzdy, vyplácené bližší neoznačeným lidem, jak byl Andreas Wägner, Christian Hobel, Christian Urban nebo Hans Peter Sahr. O posledním z nich víme, že to byl klášterní poddaný, který se v manufaktuře vyučil punčochářem a později odešel na cizí panství.

Manufaktura měla v Soběchlebech své vlastní budovy, jež pro ni dal vystavět bohosudovský superior. Výrobní prostředky pro soběchlebský podnik nakupovala residence ve vlastním nákladu: v rejstříku jsou zmínky o nákupu tkalounkářského stavu, tkalcovského stavu s příslušenstvím, vijáku na hedvábí, snovadla, lisu na "židovské závoje", dvou mosazných válců, měděného kotle k barvení a j. V soběchlebské manufaktuře bylo vyráběno sukno, bay, krepon, tuchraš /druhy vlněných látek/, punčochy, t.zv. "židovské závoje", porty, tkalouny a lněné šňůry. Sukno patrně zčásti sloužilo spotřebě jezuitského řádu, jak lze usuzovat ze zmínky o mzdě, vyplácené poslovi, který je nesl do pražského profesního domu.

Ze zmínek v několika dochovaných dopisech se dovídáme něco málo o vnějších osudech podniku. Jak se zdá, manufaktura neprosperovala a její zaměstnanci, pocházející ze Saska, brzy Soběchleby opustili. Někdy na jeře r. 1686 se bohosudovští jesuité pokoušeli získat saského kupce Georga Thiela, který měl v Bohosudově pronajatý krám, patřící residenci, aby se spoluúčastnil na jejich podniku, což však Thiele odmítl. Tehdy byl patrně povolán z Drážďan jakýsi Johann Daniel Croff, jenž pravděpodobně převzal manufakturu do vlastní režie. Jeho se zřejmě týká zmínka v Thielově dopise, kde mluví o "bankrotáři, který uprchl z Drážďan" a přišel do Soběchleb. Jak si později Croff stěžoval, podnik

již tehdy byl v hlubokém úpadku, neboť prý mu chybělo to nejzákladnější - dostatek peněžních prostředků a odbyt. Croff řídil manufakturu dva roky a odešel ze Soběchleb patrně na konci roku 1687 nebo počátkem r. 1688, při čemž tam zanechal zásobu příze. Mezi ním a residencí došlo zřejmě ke konfliktu, neboť příze byla zabavena a on za ní vymáhal náhradu. Nedaťované poznámky, psané v době zániku soběchlebského podniku, mluví o nejmenovaném "direktoru manufaktury" /jímž je velmi pravděpodobně míněn Croff/, který se dopouštěl podvodů a ze zisku z prodaného zboží si plnil svůj vlastní měšec. Tento muž prý podvedl i saského kurfiřta o 30.000 tolarů. Z několika kusých a vzájemně si odporujících zmínek je možno ovšem jen stěží poznat skutečný průběh celého konfliktu, avšak zdá se, že Croff patřil do oné kategorie podnikatelů-dobrodruhů, kteří využívali podnikatelské módy feudálů a uměli z ní dovedně těžit. V době, kdy odešel Croff, byla již soběchlebská manufaktura v celkovém hospodářském úpadku, neboť její zaměstnanci byli již přes půl roku bez práce.

Textilní výroba v Soběchlebech trvalá v letech 1684-1688. Ze zpráv, které uvádím, je zřejmé, že šlo o soustředěnou manufakturu s námezdními pracovními silami, avšak těžko lze dělat nějaké další závěry, protože nedostatek a zlonkovitý charakter dochovaného materiálu nám zatím nedovolují podat rozbor vnitřních poměrů v soběchlebském podniku.

Karel N o v o t n ý.

VYDÁNÍ BALBÍNOVY "OBRANY JAZYKA SLOVANSKÉHO"
ROKU 1775 A JEJÍ KONFISKACE.

O vydání Balbínova díla Pelclem v březnu roku 1775 a událostech kolem jeho konfiskace vypráví podle rukopisných poznámek J.F. Opize, někdejšího sekretáře nejv. purkrabí pražského, A. Kraus ve Věst. Král. čes. společnosti nauk r. 1907. Podle Opize způsobilo vydání Balbínovy "Obrany" v Praze velký rozruch. Horlivý sekretář, který dostal dílo do rukou, aby je zrecensoval a podal hlášení ke dvoru, našel řadu závadných míst, která podle něj směřovala proti Němcům, proti vládě a konečně proti samotnému dvoru. Přečiny zdály se mu být tak obrovské, že vyslovil dokonce domněnku, že snad ani není možná, aby tak buřičské dílo sepsal zbožný jezuita, historik poutních míst. Zprávy Opizovy doplňují listy z korespondence litoměřického biskupa Valdštejna /Krajs. archiv Litoměřice - Memorabilia bisk. Valdštejna/. V nich se zmiňuje pražský pisatel, jehož blíže neznáme, že samotného nejvyššího purkrabí, knížete Fürstenberka, pobouřila opovržlivost tak, že dal ihned někdy kolem 13. dubna sebrat všechny exempláře vytištěné knihy po pražských knihkupectvích a celý náklad zabavit. Valdštejnův zpravodaj ještě více poukazuje na to, že "Obrana" - státu a šlechtě tak nebezpečná vyšla právě v době velkého selského povstání, které ohrozilo samotnou Prahu. Příběh líčí jako nejnovější pražskou sensaci. Zachycuje i klepy, směřující proti censorovi prof. Seibtovi, o němž uštěpačné hlasy tvrdily, že prý latinské dílo předtím než dal svolení k tisku ani nečetl a pod. Nejvyšší purkrabí podal na Seibta žalobu do Vídně a ihned jej zprostil úřadu censorsa. Případ projednáváný ve Vídni se podle zmínek v korespondenci protáhl až do konce srpna, kdy konečně povoleno rozprodat exempláře s kontramarkou gubernia. V této souvislosti zasluhuje pozornosti zjištění, na něž mne laskavě upo-

zornil dr. F. Novák z Památníku nár. písemnictví na Strahově, že se dochovaly dvě různé varianty titulního listu "Obrany" z roku 1775. Veškeré dosud zjištěné exempláře jsou doslova totožné až na to, že některé mají titulní list zcela odlišný, jak celkovou grafickou úpravou, tak rytinou pod titulem. V exemplářích, jež byly dosud evidovány při soupisových akcích, nebyly však kontramarky gubernia nikde zjištěny. Zdá se tudíž, že část censurovaných výtisků byla opatřena jiným titulním listem /snad místo censorského signa/ a rozprodávána.

Josef Petráň

PŘÍSPĚVKY K DĚJINÁM TŘÍDNÍCH BOJŮ V ČECHÁCH

I. DÍL - NEVOLNICKÉ POVSTÁNÍ ROKU 1775.

Pod tímto názvem vychází v Acta Universitatis Carolinae /1955, č. VI./ sborník prací členů katedry čs. dějin o nevolnickém povstání r. 1775. Na sborníku, jež redigovali Václav Husa a Josef Petráň, pracovalo celkem deset autorů.

Václav Husa v úvodní stati "K methodice studie dějin lidových hnutí v období pozdního feudalismu" se zabývá základními theoretickými a methodickými otázkami, jež vyvstávají při zkoumání dějin třídních bojů pracujících mas v období od sklonku 15. století do poloviny 19. století. Pokouší se o vymezení předmětu bádání a vyjasnění nejdůležitějších pojmů /lid, lidová hnutí, pozdní feudalismus/. V dalších úvahách věnuje autor pozornost methodickým otázkám studie sociální diferenciacce venkovského i městského obyvatelstva, dále vztahu mezi vývojem výrobních sil a třídním bojem, problému živelnosti a prvků organisovanosti lidových hnutí, otázkám odbojové strategie a taktiky, úloze mas a vůdčích jedinců, poměru k státní moci a svérázným rysům ideologie lidových hnutí

v tomto údobí. Za jeden z hlavních cílů studia dějin proti-feudálních lidových hnutí považuje autor objasnění otázky, jaký byl vztah těchto hnutí k buržoasní revoluci a jakou úlohu měla lidová hnutí v historickém procesu našeho národního obrození. V závěru uvažuje autor o methodických otázkách monografického i synthetického zpracování tohoto tematu.

Studie Josefa Petráně "Selský císař" Jan Chvojka v nevolnickém povstání r. 1775 se zabývá záhadnou osobností Chvojkovou a jeho účastí v povstání. Dosavadní literatura shodně považovala za "selského císaře" Matěje Chvojku a význam jeho účasti v povstání většinou přeceňovala. Autor přináší přesvědčivé důkazy o tom, že tu jde o omyl: "selským císařem" nebyl ve skutečnosti Matěj Chvojka, nýbrž jeho otec Jan Chvojka, starý bohatý sedlák, jenž se více méně z přinucení zúčastnil tažení povstalců na zámek Chlumec v severovýchodních Čechách, později však povstalce opustil. Autor sleduje životní osudy Jana Chvojky i jeho účasti v povstání v široké souvislosti s průběhem jarní fáze povstání a konstatuje, že zatím co hlavní proud povstalců, táhnoucí na Prahu, byl částečně organisován, probíhala současně v severních a severovýchodních Čechách řada lokálních povstání, jež byla roztržštěná a úplně živelná. Výsledky těchto zjištění zachytil autor kartograficky na přiložené mapě. V příloze otiskuje autor i úplný text a notaci Chvojkovy písně.

Příspěvek Ivy Kubešové "Praha v době nevolnického povstání r. 1775" se zabývá dosud málo objasněnými otázkami, jakou úlohu hrála Praha v plánech povstalců a jaký byl postoj jednotlivých složek pražského obyvatelstva k povstání. Autorka se pokouší o zjištění celkového stavu a charakteru výroby a společenského rozvrstvení pražského obyvatelstva a ukazuje, že velkou převahu měly tehdy ještě v Praze feudální výrobní vztahy. V městě i na předměstích, kde bylo několik manufakturních podniků, nalezlo povstání ohlas a sympatie v lidových

vrstvách, zvláště mezi městskou chudinou a drobným řemeslnictvem. Podle shodných tvrzení několika pramenů opustilo Prahu v době povstání několik set chudých obyvatel a přidalo se k povstání. V důsledku toho bylo nutno učinit mimořádná vojenská opatření zejména při exekucích povstalců. Autorka opre-
vuje rovněž některá nesprávná tvrzení starší literatury.

Další tři příspěvky zabývají se událostmi v severních a severovýchodních Čechách na jaře roku 1775. František Kutnar v článku "Rok 1775 na hruboskalském panství" sleduje průběh událostí na jednom panství v severním Boleslavsku, Jiří Müller ve svém příspěvku "K dějinám nevolnického povstání na Litoměřicku r. 1775", všímá si sousedního Českolipska a Českodubská, zejména oblastí osídlených německým obyvatelstvem, které stejně jako oblasti české, povstaly na jaře a znovu v létě r. 1775 proti svým vrchnostem. Stať Ale-
ny Borovcové "Nevolnické povstání roku 1775 na Vrchlabsku" seznamuje s poměrem měšťanů poddanského městečka Vrchlabí v severních Čechách k povstalcům. Vrchlabští měšťané se snažili využít situace ve svůj prospěch. Předložili vrchnosti své požadavky, jejichž splnění by bylo znamenalo vítězství v jejich dlouholetých sporech s vrchností. O spojení s povstalými nevolníky však vrchlabští měšťané neusilovali, neboť se jich obávali.

Studie Jiřího Tywoniaka "Povstání nevolníků na Kono-
pištsku" zabývá se letní fází povstání ve středních Čechách, na Benešovsku, kde došlo ke krvavé srážce povstalců s pan-
skými myslivci, při níž bylo několik vzbouřenců zabito. Václav Lomič podává v pojednání "K lidovým hnutím na Čáslavsku
r. 1775" některé nové údaje o průběhu konfliktu na panství žehušickém. Jiří Svoboda ve stati "Spory poddaných s vrch-
ností na panství litomyšlském v druhé polovině 18. století" zkoumá situaci v oblasti, kam povstání přímo nezasáhlo. Uka-
zuje, že ve druhé polovině 18. století byly poměry mezi vrch-

nostmi a poddanými tak napjaté, že můžeme na některých panstvích sledovat téměř nepřetržitý řetěz sporů i drobných projevů odporu proti feudálnímu útisku.

J. Petráň ve studii "Rok 1775 ve veršovaných českých skladbách současníků" rozbírá známé lidové skladby o povstání, určuje sociální zařazení jejich autorů a význam těchto pramenů pro historické bádání. V přílohách jsou otištěny seznamy nejdůležitějších kronikářských zpráv a literatury, vztahující se k povstání, dále texty soudobých písní o povstání, mapa jarní fáze povstání a plánek tažení povstalců na Konopiště.

ČESKÁ OBROZENECKÁ SPOLEČNOST NA PRAHU VELKÉ BURŽOASNÍ REVOLUCE FRANCOUZSKÉ.

V 2. ročníku Sborníku Vysoké školy pedagogické v Olomouci - Historie vyjde studie Františka Kutnara "Česká obrozenecká společnost na prahu velké buržoasní revoluce francouzské". Ohlas buržoasní revoluce francouzské nelze pochopit bez znalosti hospodářských a společenských poměrů v našich zemích ke konci let osmdesátých a na počátku let devadesátých 18.století a nelze jej dobře posoudit bez znalosti toho, jak se u nás v té době projevovala kritika feudálního řádu. Proto práce se zabývá v prvních dvou kapitolách třídní skladbou české obrozenecké společnosti a poměry v zemědělské a průmyslové výrobě. Látkově vychází tu především z dosud málo použitého a zhodnoceného souboru statistického materiálu, který pro tato desetiletí publikoval právník a národohospodář Jos.Ant.Riegger. I když soudobý statistický materiál je neúplný, v absolutních číslech nejistý a neodpovídá na všechny otázky, jež bychom chtěli mít z něho zodpovězeny, lze přece jen kritickým jeho srovnáním navzájem i s fakty odjinud získanými dojít ke konkrétnější představě o skladbě

obrozenecké společnosti a stavu výroby, než bylo možno dosud jen na základě rozboru soudobých ekonomických spisů. O tento konkrétnější obraz společenské skladby a výrobních poměrů se studie pokouší. Objevuje se tu především složitá sociální diferencovanost hlavně v nejpočetnější složce drobného pracujícího lidu venkovského a městského, kterou soudobá statistika shrnuje pod třídě přesněji nekvalifikovaný termín domkářů a podruhů. Poslední kapitola přistupuje na několika příkladech z publicistiky a z lidové literatury k tomu, aby ukázala, jak kritika feudálního řádu u nás v závěru let osmdesátých neobyčejně zesílila, jak se zaměřila na obecný lid - jak i v něm samotném nabývala určitých forem. Názorově dostávala se tato kritika feudalismu takřka do bezprostřední blízkosti francouzské předrevoluční ideologie buržoasní, zabývající se především otázkou společenské soboty a rovnosti, takže se tu u nás ke konci osmdesátých let vytvářejí i v tomto směru, v ideologii objektivní podmínky, aby zásady buržoasní revoluce našly v určitých sociálních vrstvách pozitivní ohlas.

NEZNÁMÁ PRÁCE F.K.PELZLA O NEVOLNICTVÍ A PODDANSTVÍ.

Ve Státním archivu v Pátku nad Ohří je uložena právně historická studie "Über die Leibeigenschaft und Unterhänigkeit in Böhmen". Napsal ji roku 1820 Fr. K. Pelzel, syn známého osvícenského historika, který byl po mnoho let justiciárem na lobbokovických panstvích. Za svého úředního působení sebral značný materiál, kterého použil ve svém spise. Práce se pokouší řešit problém vzniku poddanství a nevolnictví, zkoumá poměr šlechty a poddaných, jejich vztah k půdě a statku, zabývá se selskou odúmrťí, rozdílem mezi zakoupenými a nezakoupenými sedláky a jinými otázkami. Pozoruhodná je zejména vyspělost historické metodiky Pelzlovy. Jeho citace ještě dnes dovoluují kontrolu v pramenech archivních.

Josef H a n z a l.

O HISTORIKU ANTONÍNU TOMÍČKOVÍ.

Při hodnocení pokrokových tradic našeho dějepisceví je třeba věnovat pozornost i nenáročným regionální pracovníkům, z nichž mnozí přispěli významně k poznání našich národních dějin. K takovým patří i litomyšlský vlastivědný historik Antonín Tomíček, jehož 90. výročí narození a 20. výročí smrti právě vzpomínáme.^{1/}

Tomíček předčil mnohé své soudobé historiky především pojetím dějin, za jejichž hlavní úkol považoval studium života lidu. Již v r.1913 si zapsal : "Dosevašní dějiny jsou dějiny horních desetitisíců. Lid, to jest vrstva pracujících, dotčen jimi jen tam, kde dostává se s pány do styku a sporu, zejména, když museli ho páni řešiti po svém způsobu: mečem, ohněm, t.j. válkou proti pracujícím. Kulturní dějiny jsou dějinami práce a lidí, kteří ji konají na rozdíl od nepracujících pánů, jichž osudy a vývoj vypisují dějiny dosevašní."^{2/} Dějiny lidu, jimž věnoval téměř všechny své studie, pak chápal jako syntesu dějin hospodářských, sociálních, kulturních i dějin politických a vojenských.

Přímo vzorem i dnes je na př. jeho vylíčení povstání z r. 1680, které podal v samostatně vydané práci "Nás sedláky každý šidí".^{3/} Nejen detailní popis událostí je tu vypsán. Tomíček hledá i jejich vysvětlení. Přesně zjistil, jak vrchnost stupňovala před rokem 1680 útisk nevolníků. Avšak ani tím se při hledání příčin povstání nespokojil. Klade si otázku, proč právě tehdy byl útisk tak zvyšován a odpověď hledá

1. O Antonínu Tomíčkovi srov. zvl. Josef Páta, Antonín Tomíček, Od Trstenické stezky VII, 1927-28, str. 10 n., 27 n., 45 n., 58 n., 75 n. Tam i podrobná bibliografie Tomíčkových prací vyšlých do r. 1927.
- 2/ Z pozůstalosti po Ant. Tomíčkovi, uložena u p. Vlad. Tomíčka, nesignováno.
- 3/ Nás sedláky každý šidí, Litomyšl, 1927.

správně ve změně způsobu hospodaření litomyšlské vrchnosti, v rozvoji její režijní zemědělské výroby.

Podobně i v dalších studiích, jež měly být přípravou pro velké dějiny selského lidu na Litomyšlsku v době temna, se snažil podat i hlubší příčiny života venkovského lidu. Studuje proto i některé otázky zemědělské techniky zvláště v 19. století a z části i způsob výroby na vrchnostenských dvorech.^{4/} Tomíček se tak velmi přiblížil skutečně vědeckému vysvětlování našich pozdněfeudálních dějin.

Antonín Tomíček byl jedním z prvních českých historiků vůbec, kteří se začali hluboce zabývat životem všech nevolníků a poddaných, tedy nejen životem sedláků, nýbrž i chalupníků a ostatních bezzemků. U nás vůbec jako první objasnil vznik t.zv. obecních a dominikálních chalupníků, t.j. bezzemků, kteří dostali většinou koncem 17. století od obce nebo od vrchnosti za pravidelný poplatek a za každoroční vykonávání některých služeb pozemek k vystavení chalupy nebo přímo chalupu často s kouskem pole.^{5/} Vznik těchto chalupníků ovlivnil diferenciaci mezi bezzemky, vedl k založení mnohých vesnic a ve svých důsledcích měl velmi pravděpodobně velký význam i při pozdějším rozvoji domácího průmyslu. Na Litomyšlsku zčásti přispěl na začátku 18. století dokonce i ke změně ve vrchnostenském způsobu hospodaření. Tomíčkův objev vzniku těchto sociálních skupin bezzemků, kteří zvláště v 18. století tvořili mnohde i většinu venkovského obyvatelstva, má velkou důležitost pro studium celých pozdněfeudálních českých dějin. I nynější výzkumy na některých českých panstvích potvrzují správnost Tomíčkových výzkumů.

4/ Polní hospodářství na Litomyšlsku 1780-1870. Venkov 24.9. a 27.10.1926.

Hospodářství selské na Litomyšlsku na sklonku věku XVIII. Č.lid XIII.1904, str. 1,162.

Panské dvory na Litomyšlsku, Vdělávací příloha k Věstníku samosprávnému a národohospodářskému okresu litomyšlského II., 1900, č.5.

O starém selském hospodářství, ČDV X., 1923, str.5. a j.

5/ Chalupníci na Litomyšlsku, Památky archeologické a místopisné XX., 1903.str.423.

Tomíček však vysvětlil nejen vznik dvou skupin chalupníků, nýbrž podal pro Litomyšlsko zároveň i dosti přesný přehled vývoje jejich znevolňování. Velmi správně již zde postřehl, že na rozdíl na př. od sedláků příčinou velmi bídné životní úrovně této největší části venkovského obyvatelstva nebyly snad roboty nebo dávky vrchnosti, nýbrž odloučenost od půdy.

Za cenný přínos pro naši historiografii je možno považovat i Tomíčkovu objasnění funkce Růžového paloučku jako polní míry, která byla veřejně přístupná ale zároveň nedotknutelná. Tak vysvětlil i mnohé lidové pověsti o zázračném potrestání těch, kteří buď uoreli kus paloučku nebo se snažili vytrhat na něm růže atp.^{6/}

Tomíček napsal dále mnoho studií o kultuře východočeského venkovského lidu, o vzniku měst, o Trstenické stezce, o vzniku místních jmen na Litomyšlsku i úvahy všeobecného rázu o našich dějinách.

Své články zpracovával v poměrně velmi těžkých podmínkách. Především si musel osvojit jako samouk znalost dějin i umění historiografické. Pražskou filosofickou a později i právnickou fakultu musel totiž opustit, neboť jako syn chalupníka s osmi dětmi nemohl pro nedostatek finančních prostředků dostudovat. Vzdělával se sám a všechny své studie psal po večerech a nedělích, až po své práci na poštovním úřadě. Pomoc mu však poskytovali i naši nejvýznamnější tehdejší historikové a filologové, Hodura, Kalousek, Krofta, Winter, Zíbrt, Pekař, s nimiž se všemi se i osobně znal.

Zvláště významné bylo Tomíčkovu přátelství se Zdeňkem Nejedlým. Antonín Tomíček v něm velmi záhy rozpoznal nesmírně schopného a nadaného vědeckého pracovníka. Již v roce 1902 pověřil Nejedlého, kterému bylo tehdy pouhých 24 let, napsá-

6/ Srov. Zdeněk Nejedlý, Litomyšl. Tisíc let života českého města, II., Praha 1954, str.178-179.

Ant. Tomíček, Růžový čili Červený palouček a české dějiny, Litomyšl 1921.

Ant. Tomíček, Růžový palouček, Litomyšl 1904.

ním dějin města Litomyšle. A v r.1908 uveřejnil Tomíček v Obzoru litomyšlském článek k třicátým narozeninám Zdeňka Nejedlého, v kterém podal jako první i stručný jeho životopis a zhodnotil již velmi správně vědeckou činnost a význam Nejedlého pro českou vědu. Článek končí těmito slovy: "Pan doktor Zdeněk Nejedlý je posud tak mlád, narodil se roku 1878 v Litomyšli, a již tolik vykonané práce má za sebou. Pro budoucnost můžeme tedy právem velmi mnoho od něho čekat, nejen my jako Litomyšlané, ale národ český a česká věda, když již nyní ve svých třiceti letech patří k prvním českým učencům".^{7/}

Sám Zdeněk Nejedlý měl Tomíčka i osobně velmi rád a považoval ho za jednoho ze svých nejlepších přátel v Litomyšli. Také ve svých Dějinách Litomyšle hodnotil Tomíčka i vědecky velmi vysoko.^{8/}

S plným právem i s obdivem tedy dnes vzpomínáme Antonína Tomíčka jako významného pokrokového českého historika.

/Stručný výtah z veřejné přednášky v Litomyšli
dne 20.XII.1955./

Jiří S v o b o d a.

7/ Antonín Tomíček, Zdeněk Nejedlý, Obzor litomyšlský, 1908.

8/ Srov. Zdeněk Nejedlý, l.c., str.177-179.

PODKRKOŇSKÝ PÍSMÁK A LIDOVÝ KRESLÍŘ

FRANTIŠEK ŠAFRÁNEK.

V letošním ročníku Českého lidu /1956/ vyjde článek Františka Kutnara "Podkrkonošský písmák a lidový kreslíř František Šafránek", který hodnotí kronikářské dílo a kresebné projevy krejčího z druhé poloviny 19.století. František Šafránek, pocházející z tkalcovské rodiny, svým živým zájmem o národní dění a zanikající zvyky a životní formy předbřeznové doby, náleží ještě k typu obrozenských písmáků, ale jenom složkou své lidové osobnosti, přechází už k typu lidových pamětníků novější doby, u nichž je zřetelný zájem o hospodářské, sociální a politické dění v období plného nástupu kapitalismu a boje dělnické třídy. Šafránek se sice svým postavením a názory plně ztotožnil s dělnictvem, zůstal na stanoviscích drobného řemeslnického měšťanstva, ale jsa zasažen hospodářskou krizí, do níž se řemeslná výroba od sedmdesátých let dostala, měl zbystrěnější pohled na hospodářskou a společenskou problematiku doby, všímal si vzestupu dělnického hnutí, stávek a zaznamenával osobitě i ohlas, jenž v českém proletarisujícím se řemeslnictvu zanechaly třídní boje dělnictva a ruská revoluce r.1905. Ve svých zápnamech o pomíjejících zvycích lidových a měnící se vnější stavební podobě kraje jsou Šafránkovy paměti významným materiálem etnografickým. Jeho kolorovaná kresba typicky lidového vidění malířského samouka je dokumentárním doprovodem jeho lidopisných záznamů. Jak ve svém kronikářství, tak ve svém výtvarném projevu zaujímá Šafránek mezi soudobými lidovými tvůrci významné místo a dosvědčuje výrazně, jak lidová masa je uvnitř diferencována a jak v ní rostou určité lidové individuality.

K FRIČOVĚ POLITICKÉ ČINNOSTI V 80TÝCH LETECH.

Ve sborníku k 125. narozeninám J.V.Friče, ježž připravil k tisku Kabinet pro filosofii ČSAV, vyjde stať Jiřího Berana o Fričově politické činnosti v osmdesátých letech.

Na rozdíl od revoluce roku 1848 a let šedesátých, kdy Frič významně zasahoval do politických událostí, se v osmdesátých letech nedostal v politickém životě do potřeďí. Ne pochopil změny, k nimž došlo od poloviny století, a proto se neuměl orientovat ve složitých politických otázkách tohoto období. V jeho politické činnosti zjišťujeme především záporný postoj k rozvíjejícímu se sociálně demokratickému hnutí, proti němuž vystupoval s nacionalistickými hesly, a úplný nezájem o sociální postavení ostatních tříd a vrstev. Ve svých člancích a projevech v podstatě opakoval program a hesla z revoluce roku 1848 a proto pro svou činnost nezískal nikde opory. Dostal se do závislosti na mladočeských politikách, zvláště na Juliu Grégrovi, na němž jako externí spolupracovník Národních listů byl závislý i hmotně. Mezi mladočeskými politiky Frič zaujímal jen podružné místo a jeho výzvy, aby byl zahájen rozhodnější postup proti konservativcům a důslednější boj za národní a demokratická práva, byly těmito politiky odmítány.

OMLADINA A BOJ ZA VŠEOBECNÉ ROVNÉ HLASOVACÍ PRÁVO ROKU 1893.

/Předběžná zpráva o připravované kandidátské práci./

Dne 9.ledna 1956 byly na schůzi katedry československých dějin prodiskutovány podrobné these mé připravované kandidátské práce na toto thema. Práce je rozvržena do šesti kapitol a chce osvětlit bouřlivé události roku 1893 na pozadí poměrně důkladného rozboru vývoje a změn, které se odehrály v ži-

votě českého národa v předchozích letech. Jiný postup není ani možný, neboť velké demokratické, protistátní a protivládní demonstrace pražského lidu roku 1893, jejichž vedení bylo někdy v rukou pokrokářů a jindy sociálních demokratů a někdy i v rukou radikálního křídla mladočeské strany, je nutno vyložit především na základě rozboru třídního složení pražského lidu a změn v jeho existenčním postavení. Nutným předpokladem je však také charakteristika hlavních politických proudů, které ovlivňovaly pražský lid.

Zabývám se především otázkou vývoje mladočechů z nacionálně-radikální strany, opírající se především o maloměšťáctvo, přes období, kdy její nástup do čela české politiky je způsoben tím, že se kolem ní soustředily oba hlavní proudy agrárního radikalismu - řepařský vedený Jandou a obilnářský Štastného - až po přechod české průmyslové buržoasie k mladočechům po punktacích, kdy mladočeská strana nabývá po řadě vnitřních sporů a bojů zcela charakter politické reprezentace české průmyslové buržoasie.

Dále věnuji pozornost demokratickému charakteru pokrokového hnutí, který vyniká velmi jasně při srovnání se studentským nacionalistickým radikalismem vídeňským z počátku let osmdesátých. Ukazují v práci na základě rozboru existenčního postavení studentů a neradostných životních perspektiv chudé mladá inteligence sociální základ jejich radikalismu. Zároveň však i při srovnání s politicky vyspělejším studentským hnutím polským a ukrajinským v Haliči ukazují na maloburžoasní omezenost radikalismu pokrokářů. Věnuji pozornost různým směrům v pokrokovém hnutí, chtěl bych se však vystříhat nehistorického, mechanického přenášení poznatků o jejich pozdějším politickém vývoji do tohoto prvního období pokrokařského hnutí. Mnoho pozornosti věnuji poměru pokrokářů k mladočeské straně, respektive jejímu radikálnímu křídlu.

Na rozdíl od předchozích částí práce, které jsou vypracovány na základě buržoasní literatury a pramenů, mohu se

v části o dělnickém hnutí opřít o dosti bohatou a zdařilou marxistickou literaturu. Soustřeďuji zde svoji pozornost na pražské dělnické hnutí a konkrétní rozbor příčin jeho určitého podléhání nacionalismu. Příčiny vidím jak v sociálním složení pražského dělnictva /značný počet dělníků ze živností/ tak také v tom, že na tozřídil od brněnské sociální demokracie měla pražská daleko nebezpečnějšího konkurenta v boji o vliv na široké masy dělnické třídy v maloburžoasním nacionalistickém radikalismu. S podobnou nacionalistickou demagogií jako v Praze muselo zápolit sociálně demokratické hnutí i v Liberci. Závažným zjevem na začátku devadesátých let bylo organizační zpevnování dělnického hnutí, a to budováním silných odborových organizací a také pronikání sociální demokracie do krajů, kde její vliv byl dosud slabý. Tak se Plzeň a České Budějovice stávají důležitými středisky stranické organizace a strana proniká i do východních Čech, kde získává stoupence mezi domácími výrobci a dokonce i mezi rolníky /Přelouč/. Tyto kraje se pek staví po bok starým oblastem dělnického hnutí, z nichž na prvním místě stojí svou bojovností oblasti hornické.

Vrcholným bojem dělnického hnutí v první polovině devadesátých let byl boj za všeobecné, rovné hlasovací právo 1893, jehož průběh podrobně popisují a rozebírám. Tento boj nejen mocně vzrušil masy pracujících, ale přiměl i Taaffovu vládu k manévru s návrhem rozšíření hlasovacího práva, který pak způsobil její pád.

Práce končí šestou kapitolou, která se zabývá hnutím Omladiny od jeho počátků roku 1891 a událostmi roku 1893 a chce je nejen důkladně popsat, ale i vysvětlit a proto se zabývá řadou dalších otázek, které souvisejí přímo s událostmi roku 1893 a úlohou Omladiny v nich. Zkoumám tu poměr Omladiny k sociální demokracii, k pokrokařství i k anarchismu. V kapitole je dále obsažen rozbor mezinárodně politických styků a orientace mladočechů, na základě něhož lze rekonstruovat celkovou politickou linii různých proudů

v této straně. Proti nim je postaveno jednoznačné rakušáctví staročechů v této době. Závěr kapitoly se zabývá otázkou procesu s Omladinou a v rámci toho i problémem Mrvy, jehož úloha byla s různých stran, podle mého názoru, úmyslně přeceňována.

V závěru zatím shrnuji jen výsledky dosavadní práce, chci však celou práci ještě rozšířit o kapitoly, které budou pojednávat o vývoji pokrokového hnutí v devadesátých letech, o dalším politickém vývoji omladinářů a o omladinářské tradici v literatuře, publicistice a dějepisectví. Moje práce o Omladině se opírá o četnou literaturu, vydané dokumenty denní i periodický tisk i o archivní prameny, zejména ze Státního ústředního archivu a z Literárního archivu Národního muzea.

Jan H e v r á n ě k

ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÉ VZTAHY V LETECH 1918-1922.

Ve své práci o československo-sovětských vztazích v letech 1918-1922 jsem se pokusila zachytit působení a vliv revolučních událostí v sovětském Rusku na naši republiku v době prvních let jejího trvání. Po kapitole o pramenech a literatuře jsem přistoupila k stručnému zhodnocení ohlasu revolučních událostí v Rusku v roce 1917 v našich zemích ještě před vytvořením samostatného československého státu. Po této úvodní kapitole jsem se zabývala řešením otázky bývalých válečných zajatců. Ukázala jsem působení bývalých válečných zajatců, vracejících se ze sovětského Ruska i snahy československé buržoasie zabránit jejich návratu a zamezit jejich působení. Současně jsem se zabývala i situací ruských zajatců protiprávně zadržovaných v Československu.

Samostatnou kapitolu jsem věnovala intervenční politice

československé buržoasie, jak se projevila v roce 1919.

Hlavní zřetel jsem ve své práci obrátila k lidovému hnutí na obranu sovětské země, které se rozvíjelo od samého vzniku republiky a navazovalo na revoluční hnutí v době války. Snažila jsem se ukázat, jak toto hnutí nabývalo na intenzitě, jak se počátkem roku 1920 rozrůstalo v hnutí za přímé a veřejné mírové jednání se sovětským Ruskem, aby v letních měsících roku 1920 se změnilo v široký boj našeho lidu na obranu a za vítězství sovětského Ruska. Toto hnutí působilo na každodenní boj revolučního proletariátu za hospodářské i politické požadavky, splývalo s tímto bojem v jediný revoluční proud. Vyvrcholení tohoto hnutí byly právě revoluční události v létě roku 1920, kdy sovětská vojska stála před Varšavou a na území Československé republiky bylo slyšet hřmění sovětských děl.

V další části práce jsem sledovala poměrně již stručně události od léta roku 1920 k prosincové generální stávce, opět z hlediska československo-sovětských vztahů.

V období let 1921-1922 stála v popředí československo-sovětských vztahů snaha o hospodářské proniknutí československých průmyslových kruhů do sovětského Ruska. Byly pokusy o navázání určitých obchodních jednání, o využití hladové katastrofy v Rusku v roce 1921. Výsledkem těchto snah bylo uskutečnění prvních vzájemných hospodářských styků mezi Československem a sovětskou republikou. Na janovské konferenci v roce 1922 došlo k uzavření československo-sovětské smlouvy. Touto smlouvou byly nejen upraveny vzájemné obchodní a hospodářské vztahy mezi oběma státy, ale došlo i k určité normalisaci vzájemných politických otázek. I když uzavřená smlouva byla pouze smlouvou prozatímní, svým významem se rovnala faktickému uznání sovětské vlády vládou československou. Uzavření smlouvy mělo vliv na podstatné rozšíření a prohloubení vzájemných československo-sovětských vztahů.

Závěrem práce jsem se pokusila na základě shromážděné-

ho materiálu shrnout některé poznatky všeobecného rázu, k nimž jsem v průběhu práce dospěla.

K vyličení československo-sovětských vztahů v uvedeném období jsem připojila jako druhý díl jednak materiály, zachycující přehled schůzí na obranu sovětského Ruska, jednak dokumenty. Vybrané dokumenty jsem se snažila uspořádat tak, aby nejen dokreslovaly historický výklad, ale aby tvořily samostatný celek a ilustrovaly řešený problém ve všech jeho hlavních částech.

Celá práce je budována převážně na archivním materiálu. Jejím hlavním cílem bylo zachytit hnutí našeho lidu a vyjádřit jeho vztah k revolučnímu sovětskému lidu. Vedle toho jsem se snažila rekonstruovat co nejpodrobněji všechna oficiální jednání, vedená mezi československou republikou a sovětskou vládou. Na tomto úseku pokládám za nejvýznamnější nález dosud zcela neznámých radiových depeší sovětské vlády vládě československé z prosince roku 1918 a z ledna 1919.

Věra O l i v o v á.

VÝSLECHY STARÝCH PAMĚTNÍKŮ DÉLNICKÉHO HNUTÍ.

Živé a názorné zachycení a vyličení bojových tradic české dělnické třídy je významným úkolem historické vědy. Nejživějším obrazem minulosti jsou tu vzpomínky účastníků těchto bojů. Jejich písemné zachycení může přinést užitek soudobému i budoucímu historickému badateli. Touto úvahou byla vedena katedra československých dějin, když mne pověřila vedením prázdninové praxe posluchačů v letech 1953 a 1954, která se měla zabývat výsledky starých pamětníků dělnického hnutí v nejdůležitějších oblastech. Nejprve jsme věnovali pozornost oblastem s nejbohatší revoluční tradicí, oblastem hornickým. V roce 1953 jsme prováděli výsledky

v Brandýsku, Pcherách a v okolních obcích na Kladensku. Tento výzkum byl uspořádán ve spolupráci s Národopisným ústavem ČSAV. V roce 1954 jsme pak uspořádali samostatně výzkum na Duchcovsku a Mostecku. Zatím co při prvním výzkumu jsme prováděli poměrně důkladný výzkum mnoha pamětníků v několika velkých hornických obcích, orientovali jsme se v druhém případě jen na pamětníky zvláště dobře informované nebo jinak význačné ve velké oblasti. Výzkumu se účastnila vždy malá, čtyř- až šestičlenná skupina studentů a výzkum trval po každé 12 dní.

Přivezli jsme si do Prahy veliké množství zápisků, které jsme pak zpracovali. Jen výsledky výslechů z Mostecka a Duchcovska jsou zachyceny na 140 hustě strojem psaných stránkách. Hlavní pozornost jsme vždy věnovali nejstarším pamětníkům, kteří pamatovali i události z minulého století, a to proto, že je jich již málo a jejich řady stále řidnou. Neomezovali jsme se však jen na ně. Zapsali jsme i mnoho zajímavých skutečností o událostech let předmnichovské republiky i okupace. Své zápisy jsme předali po jednom exempláři Ústavu dějin KSČ, Archivu Národního technického musea, Ústavu pro národopis a folkloristiku ČSAV a místním vlastivědným institucím. Jeden exemplář zůstal uložen na katedře.

Zapsali jsme mnoho zajímavých informací o událostech od sbírek na dobudování Národního divadla až po protičeské pogromy na Mostecku v březnu 1939, o kterých se z archivních pramenů ani z denního tisku nic nedovíme. A ještě více, zapsané výpovědi kreslí před námi celkový pravdivý obraz minulého života a bojů horníků Kladenska a Mostecka. Je možno pochybovat o spolehlivosti údajů jednotlivých pamětníků. Mnohdy znají vypravované jen z druhé ruky, jindy jim selhává paměť nebo si i přimýšlejí. Přesto, že zkušenosti z těchto obou výzkumů ukázaly, že výpovědi prostých pamětníků - nikoliv "profesionálních" vypravěčů - jsou značně věrohodné, věnovali jsme této otázce od počátku velkou pozornost. A byla to právě otázka kritického zachycení vzpomínek, která nás

vedla k použití metody výslechů. Prováděla je zpravidla dvojčlenná skupinka, z nichž jeden vedl rozhovor a druhý zachycoval jeho průběh. Většinou jsme navštěvovali pamětníky v jejich bytech. Tak jsme poznali prostředí, ve kterém žijí a osobně jsme se s nimi seznámili. To nám pomohlo, spolu se srovnáváním výpovědí řady pamětníků v téže obci, s jejich výpověďmi jednoho o druhém, udělat si jasnou představu o věrohodnosti pamětníka vcelku i o jeho účasti v událostech, o nichž nám vypravoval. O všech těchto poznatcích pak podávám zprávu v záhlaví protokolu o výslechu. Termín "výslech" by mohl zarazit - nebyl to však ani zdaleka výslech v obvyklém slova smyslu. Byl to většinou přátelský pohovor, při kterém jsme se jen občas snažili otázkami usměrňovat pamětníky v událostech, o nichž jsme se chtěli něco dovědět. Velmi se nám osvědčilo také to, že jsme nevytrhovali pamětníky z jejich prostředí. Soudíme, že takto pořázené výslechové protokoly mají mnohem větší cenu jako pramen než písemné vzpomínky, zasílané pamětníky za honorář do archivu, jaké shromažďuje Archiv Národního technického musea, i když na druhé straně je zřejmé, že tímto postupem může obsáhnout pamětníky z nejrůznějších míst.

Konečně měly výslechy starých pamětníků dělnického hnutí ještě jeden veliký význam pro nás, jejich účastníky, a to význam výchovný. Poznali jsme skutečný život dělnické třídy hornických oblastí dnes i v minulosti a mnohá abstraktní tvrzení dostala pro nás živý obsah.

J a n H a v r á n e k. -

VĚDECKÁ KONFERENCE ASISTENTŮ FILOSOFICKO-HISTORICKÉ

FAKULTY KU

Ve dnech 24.-27. října 1955 se konala na historicko-filosofické fakultě KU konference asistentů, která měla fakultní i mimofakultní veřejnosti ukázat, na jakých tematech pracují mladí vědečtí pracovníci jednotlivých kateder a oborů, jak dovedou tato témata zvládnout po stránce ideologické i heuristické. Tematika československých dějin byla na konferenci zastoupena několika referáty. Aspirant katedry čs. dějin a archivního studia Ivan Hlaváček se zabýval vlivem a významem husitství na vývoj správy a diplomatiky pražských měst. V první části referátu se dotkl vztahu pražských měst k zemské vládě a jejich zvýšeného podílu, jenž se projevil jednak jejich spoluúčastí na zemských vládách a vytvořením pražského městského svazu. Dále se dotkl vzájemného poměru Starého a Nového města pražského a zvýšené aktivity nižších složek městského obyvatelstva. V druhé části referátu se pak zabýval otázkou kanceláře pražských měst, městskými knihami a městskými listinami v husitském období.

Otázkou, jak vypadala kancelář a správa jednoho z nejmocnějších feudálů v druhé polovině 14. století, se zabýval ve svém referátu asistent katedry čs. dějin Miroslav Truc /"O listinách, kanceláři a správě statků pánů z Rožmberka ve 14. století" /. V úvodu nastínil růst panství pánů z Rožmberka, jejich rozdělení a rozsah a zároveň se dotkl otázky jejich výnosu. V dalších částech referátu pak probíral činnost rožmberské kanceláře, postavení jejích členů: notářů, diktátorů, hradních písařů atd. V závěru se posléze dotkl i otázky rožmberské policejní správy /úřad popravčí/.

Uvedenými referáty byl na konferenci zastoupen obor pomocných věd historických.

Vývozem českého obilí do zahraničí na přelomu 16. a 17.

století se zabývala Dr. Věra Šádová, odborný asistent katedry obecných dějin a dějin lidových demokracií. V úvodní části svého referátu analysovala stav dosavadního bádání o této otázce a zároveň nastínila některé theoretické problémy, jež s touto otázkou souvisí.

Thema svého referátu pojala Dr. Šádová jako součást širšího problému - zbožní výroby v Čechách na přelomu 16. a 17. století. Při studiu této otázky se opírala hlavně o litoměřické celní rejstříky z let 1597-1621 a 1629-1643.

Novější československé dějiny byly zastoupeny referátem aspiranta katedry čs. dějin Dr. Jiřího Berana "Reforma university v letech 1848-1850". Autorovi šlo především o analýsu této reformy a o stav tehdejšího středního a vysokého školství. V první části věnoval autor pozornost stavu školství v době předbřeznové, kdy rakouské vysoké školy byly daleko pozadu za německými universitami s výjimkou medicíny, jež se mohla poněkud svobodněji rozvíjet. Vlastní problematiku reformy university zařadil správně do širšího rámce otázek revoluce 1848. Větší pozornost věnoval autor hnutí studentstva v této době. V druhé části pak ukázal, že reformu university bylo nutno provést, i když revoluce byla poražena. Střední i vysoké školství bylo postaveno na nové základy. V období Bachova absolutismu však svoboda učení byla značně omezována a odstraňování vládě nepohodlní profesoři z vysokých škol.

Zdeněk U r b a n

PŘÍPRAVA II. DÍLU CHRESTOMATIE "NAŠE NÁRODNÍ MINULOST
V DOKUMENTECH".

Členové katedry československých dějin a archivního studia, pracující v oboru novějších dějin, vzali si za úkol připravit k vydání druhý díl chrestomatie českých a slovenských dějin, jehož první díl, jdoucí do r. 1781, vyšel r. 1954 v nakladatelství Československé akademie věd za redakce Václava Husy. Zásady, které byly vyřčeny v předmluvě I. dílu, zůstávají vodítkem i při výběru dokumentárního materiálu pro díl druhý, který má zabírat údobí od r. 1781 do r. 1918. Ke spolupráci pro slovenskou část chrestomatie byli získáni členové katedry československých dějin na bratislavské filozofické fakultě Komenského university spolu s některými členy z katedry dějin Vysoké školy pedagogické v Bratislavě. Přípravná práce na chrestomatii, jejíž hlavní redakci má František Kutnar, je rozdělena do několika časových úseků, pro něž výběr materiálu za kolektivní spolupráce a kritiky připravují jednotliví členové katedry, a to František Kutnar pro léta 1781-1830 a 1849-1860, Jiří Beran pro léta 1830-1848, František Červinka pro léta 1860-1890, Jan Havránek pro léta 1819-1914 a Zdeněk Urban pro léta 1914-1918. Obdobně si přípravný úkol rozdělili soudruzi bratislavští /Gosiorovský, Dubnický, Goláň, Fisch a Bokes/.

Pokud se týká metody práce, postupuje kolektiv po několika předběžných poradách, věnovaných loňského roku obecným zásadám chrestomatie, tak, že každý člen vypracuje ideový plán výběru dokumentů, v němž zdůrazní ony hlavní momenty z dějin základny a nadstavby, které pokládá za nutné, aby byly pramenně dokumentovány. Přitom nejde jen o dokumentaci jedinečných neopakovatelných faktů historických, nýbrž především o dokumentaci dlouhodobých procesů /na př. vytváření novodobého českého a slovenského národa/ , které by měly být

zachyceny průběžně v rozhodujících etapách svého vývoje. Ideové plány a na základě jich připravené seznamy dokumentů se probírají ve společných diskusních schůzích katedry. Do konce letního semestru 1956 má být tak vypracován první celkový návrh dokumentů, které by přicházely v úvahu pro edici. Ten pak bude dán do připomínkového řízení ostatním historickým katedrám vysokých škol a historickým vědeckým ústavům.

UČEBNÍ TEXT "PŘEHLED DĚJIN ČESKOSLOVENSKA V EPOŠE FEUDALISMU"

Zavedení dálkového a externího studia na čsl. vysokých školách a tudíž i na filosoficko-historické fakultě podtrhlo již dávno pociťovaný nedostatek základních pomůcek pro posluchače historie.

Navazujíc na svůj plán chrestometie dokumentů z našich národních dějin přistoupila katedra čsl. dějin a archivního studia na fil-hist. fakultě KU k vydání učebního textu dějin ČSR, který by sloužil jako základní pomůcka posluchačů historie do doby, než vyjde řádná vysokoškolská učebnice dějin ČSR, připravovaná historickým ústavem ČsAV. Zatím je uskutečňován "Přehled dějin Československa v epoše feudalismu", který je rozpočítán na 4 svazky. Přehled se opírá o these čsl.dějiny, vyšlé jako příloha ČsČH, uvádí posluchače do problematiky jednotlivých období a seznamuje je se základními prameny a literaturou.

Již vyšel I.díl tohoto "Přehledu" /do pol.14.stol./ v edici učebních textů Státního pedagogického nakladatelství v knižním vydání /stran 240/ v podání doc. Dr. Františka Kavky. II. díl "Přehledu" od téhož autora přibližně v stejném rozsahu /do r.1526/ je již v tisku a vyjde v březnu r. 1956. Během r. 1956 vyjde i III. díl "Přehledu" 1526-1781/ v podání doc. Dr. Fr. Kavky, doc. Dr. J. Polišínského a doc. Dr. Fr. Kutnara a do sazby bude odevzdán do konce tohoto roku i rukopis IV. dílu "Přehledu" /do r.1848/ od doc. Dr. Fr.Kutnara.

VEŘEJNÁ ZASEDÁNÍ KATEDRY ČESKOSLOVENSKÝCH DĚ-

JIN A ARCHIVNÍHO STUDIA.

Na zasedání dne 18. listopadu 1955 proslovil prof.

V á c l a v H u s a přednášku "O úkolech studia dějin lidových hnutí v období pozdního feudalismu", v níž se zabýval základními theoretickými, methodickými i organizačními problémy, jež vyvstávají při studiu tohoto společenského jevu. Přednášející upozornil zejména na mnohá cenná methodická poučení, jež pro nás vyplývají z diskusí a úvah sovětských historiků o problematice tohoto tematu. Valná část této přednášky bude otištěna v časopise Acta Universitatis Carolinae 1955, sv. VI. . V diskusi k této přednášce byla věnována pozornost zejména obsahu pojmů "lid" a "lidová hnutí", dále otázka sociální diferenciacce na vesnici v pozdně feudálním období a některým otázkám periodisace pozdního feudalismu.

Dne 12. prosince přednášel na katedře čs. dějin ředitel brněnské pobočky Archeologického ústavu ČSAV dr. J o s e f P o u l í k "O nových objevech slovanských památek na Moravě". Po stručném přehledu starších výzkumů přednášející referoval o nových objevech na nalezištích ve Starém městě u Uherského Hradiště, dále v Přítlukách a zejména o rozsáhlém slovanském sídlišti v Mikulčicích u Hodonína, kde byly r. 1955 základy kostelních staveb z 9. století a hroby s pozoruhodnými objekty /přezka s figurální výzdobou, meč, ostruhy a j./. Dr Poulík poukázal zejména na velkou důležitost nových objevů pro zjištění hospodářského - společenského zřízení slovanského obyvatelstva na našem území na přelomu 8. a 9. století. V diskusi vystoupili kromě členů katedry i akademikové Eisner, Havránek, Filip, člen korespondent ČSAV prof. Květ, prof. Cibulka, dr Borkovský, dr B. Svoboda a j.. Zasedání byli přítomni i významní zahraniční hosté: vedoucí katedry dějin západních a jižních Slovanů historické fakulty Lomonosovovy státní university v Moskvě, doktor historických

věd. prof. S. A. Nikitin, proděkan filosofické fakulty záhřebské university prof. Jaroslav Šidak a vědecký pracovník Historického ústavu Maďarské akademie věd dr Oskar Pauliny.

Na zasedání dne 10. února 1956 přednášel doc. dr F_r_a_n_t_i_š_e_k_K_u_t_n_a_r "O lidové oposici v době Bachova absolutismu". Na podkladě výsledků rozsáhlého studia pramenného materiálu ve Státním ústředním archivu podal přednášející přehled mnohotvárných projevů oposice, projevující se v ředách dělnické třídy, rolnictva, inteligence i drobné buržoasie proti společenskému, politickému i národnímu útisku v době Bachovy vlády. Přednesené thema je jednou z kapitol větší práce doc. Kutnara o hospodářsko-spoločenském a politickém vývoji v Čechách v padesátých letech 19.stol..V diskusi, již se kromě členů katedry zúčastnili vědečtí pracovníci Historického ústavu, člen korespondent ČSAV doc. dr Frant. Roubík a dr. Jaroslav Purš, byla zdůrazněne zvláště potřeba studia oposice let padesátých v souvislosti s celkovým vývojem buržoasní revoluce v habsburské monarchii v letech 1848-1867 a potřeba zkoumání charakteru jednotlivých projevů lidově oposičních hnutí.

O B S A H .

Předmluva.....	3
<u>Václav Vojtíšek:</u> O t.zv. Otakarovském městském právu pražském I.	5
<u>Milena Borská:</u> K otázce vzniku kroniky t.zv. kanovní- ka vyšehradského.....	16
<u>Dušan Třeštík:</u> Neznámé rukopisy formuláře Rudolfa Habsburského.....	18
<u>Alena Petráňová:</u> Staré aratrum-pluh jako usedlostní jednotka.....	21
<u>Ivan Hlaváček:</u> Nejstarší kniha města Českých Budějo- vic jako pramen k dějinám třídních bojů koncem 14. a poč. 15.stol.	22
<u>Dušan Třeštík:</u> Nejstarší obchodní kniha z Čech.....	25
<u>Václav Husa:</u> O původu novokřtění.....	26
<u>Václav Husa:</u> K dějinám lidových hnutí na Moravě r. 1525.....	29
<u>Miroslav Jaroš:</u> K problému studie procesu t.zv. původ- ní akumulace v našich dějinách.....	32
<u>Josef Petráň:</u> Příspěvek k dějinám husitské revoluční tradice - Žižka strážným u vrat ne- beských.....	33
<u>Lubomír Nemeškal:</u> Materiál k saskému vpádu r.1631 v archivu pražské mincovny.....	35
<u>Jaroslav Kašpar:</u> Doplnky k soupisu obyvatelstva z r. 1651.....	37
<u>Jaroslav Kašpar:</u> Povstání nevolníků na Vysokomýtsku r. 1680.	40
<u>Karel Novotný:</u> Jesuitská manufaktura v Soběchlebech v 80tých letech 17.stol.....	42
<u>Josef Petráň:</u> Vydání Balbínovy "Obrany jazyka slo- vanského" r.1775 a její konfiskace....	46
<u>Příspěvky k dějinám třídních bojů v Čechách, I. díl - Nevolnického povstání r.1775.....</u>	47

<u>František Kutnar:</u>	Česká obrozenecká společnost na přechu velké buržoasní revoluce francouzské.....	50
<u>Josef Hanzal:</u>	Neznámá práce F.K. Pelzla o nevolnictví a poddanství.....	51
<u>Jiří Svoboda:</u>	O historiku Antonínu Tomíčkovi.....	52
<u>František Kutnar:</u>	Podkrkonošský písmák a lidový kreslíř František Šařhanek.....	57
<u>Jan Havránek:</u>	Omladina a boj za všeobecné rovné hlasovací právo roku 1893.....	57
<u>Věra Olivová:</u>	Československo-sovětské vztahy v l. 1918-1922.....	60
<u>Jan Havránek:</u>	Výsledky starých pamětníků dělnického hnutí.....	62
Zdeněk Urban:	Vědecká konference asistentů filos.-historické fakulty KU.....	65
<u>Příprava II. dílu chrestomatie "Naše národní minulost v dokumentech"</u>	67
<u>Učební text "Přehled dějin Československa v epoše feudalismu!"</u>	68
<u>Veřejná zasedání katedry čsl. dějin a archivního studia.</u>	69

Vydává

Katedra československých dějin a archiv-
ního studia filosoficko-historické fakul-
ty Karlovy university

Praha I. - Náměstí Krasnoarmějců 2.

Rediguje

prof. Dr. Václav H u s a

Tajemník redakce asistent Dušan T ř e š t í k

Vytiskl

"Československý spisovatel"

Obálka

Státní grafická škola

Opisoval

Vladimír M a r e k

Tento sešit vyšel v březnu 1956.

Autorská práva vyhrazena.